

Arnhem-Nijmegen

Een analyse van de economische groei 1996 - 2015

provincie
Gelderland

Arnhem-Nijmegen

een analyse van de economische groei 1996-2015

augustus 2016

Menno Walsweer
Bureau Economisch Onderzoek

≡ provincie
Gelderland

© Provincie Gelderland

Gebruik van de inhoud van deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld

Conclusie

Volgens de Regionale Rekeningen van het CBS heeft de regio Arnhem/Nijmegen in de periode 1996-2015 een groeiachterstand van het Bruto Binnenlands Product (BBP) opgelopen van 15%. Van de vier Gelderse COROP-gebieden was de groei in Arnhem/Nijmegen het laagste, en binnen de rangorde van de 40 Nederlandse regio's scoort de regio met de twaalfde plaats van onderen eveneens laag.

In dit rapport is een poging ondernomen deze groeiachterstand nader te ontrafelen en te duiden. Daarbij is gebleken dat een vijfde deel van de achterstand een administratieve oorzaak heeft (gemeentelijke herindeling) en dus buiten beschouwing moet worden gelaten. Wordt hiervoor gecorrigeerd dan schuift de regio op van de 29^e naar de 24^e plaats en de groeiachterstand loopt terug naar 12%. Een nadere analyse leert dat het overgrote deel van deze achterstand is terug te voeren op slechts een paar jaren waarin verschillende sectorontwikkelingen sterk afwijken van Nederland. Bij een tweetal sectoren – die samen maar een beperkte invloed hebben uitgeoefend - lijkt er wel sprake te zijn van een structureel lagere groeivoet. Bij de ene sector is dit toe te schrijven aan de ontwikkeling van een individueel bedrijf, bij de tweede hebben de conjuncturele periodes van stagnatie en recessie een bepalende invloed gehad. Al met al duiden de sectorale ontwikkelingen – en de daaruit resulterende groei van het BBP - in de regio Arnhem/Nijmegen niet op een structurele achterliggende problematiek, maar gaat het voornamelijk om een aantal incidentele gebeurtenissen die merendeels al geruime tijd geleden hebben plaatsgevonden.

Consistent met deze conclusie is de bevinding dat de achtergebleven economische groei geen aantoonbare invloed heeft gehad op andere belangrijke economische grootheden. De economische prestatie van Arnhem/Nijmegen (uitgedrukt in het kengetal BBP per hoofd van de bevolking) valt in de modale categorie en dat was in 1995 ook al zo. De regio bekleedt in de rangorde van de 40 Nederlandse regio's de 13^e plaats. Het welvaartsniveau van de inwoners van Arnhem/Nijmegen en de ontwikkeling daarin is gemiddeld. Ook de werkgelegenheid uitgedrukt in mensjaren arbeid verliep conform het landelijke groeitempo. Wanneer de werkgelegenheid wordt uitgedrukt in banen dan is de ontwikkeling zelfs positiever geweest (sterkere groei van deeltijdbanen). Alleen bij de uitkeringsafhankelijkheid (uitkeringen in % van de 15-65 jarige bevolking) is Arnhem/Nijmegen geen modale, gemiddelde regio. Het niveau ligt structureel boven het Nederlandse en in de regionale rangorde staat de regio met de 33^e plaats erg laag. Het is evenwel niet aannemelijk dat deze situatie is toe te schrijven aan de achtergebleven economische groei. Zeer waarschijnlijk zijn andere dan regio-specifieke economische factoren daarvoor verantwoordelijk. Daarbij kan gedacht worden aan een complex van demografische en sociaal-maatschappelijke omstandigheden.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting en conclusies	7
2	Aanleiding	13
3	Doorwerking	15
	BBP per hoofd van de bevolking	15
	Besteedbaar inkomen	17
	Ontwikkeling in arbeidsvolume	19
	Ontwikkeling in banen	20
	Uitkeringsafhankelijkheid	22
4	Verklaring	27
	Gemeentelijke herindeling	27
	Productiestructuur en de groei per sector	28
	Industrie	29
	Bouwnijverheid	31
	handel, vervoer en horeca	34
	informatie en communicatie	36
	financiële dienstverlening	38
	verhuur en handel van onroerend goed	39
	Zakelijke dienstverlening	41
	Cultuur, recreatie en overige dienstverlening	43
	Bijlage	
	Gemeentelijke samenstelling Gelderse COROP-gebieden	45

1

Samenvatting en conclusies

economische groei

Het Bruto Binnenlands Product van de regio Arnhem/Nijmegen is volgens het CBS in de periode 1996-2015 toegenomen met in totaal 30% (volumegroei, gecorrigeerd voor inflatie). In Nederland lag de groei met 45% een derde hoger. Van de vier Gelderse COROP-gebieden was de groei in Arnhem/Nijmegen het laagste, en binnen de rangorde van de 40 Nederlandse COROP-gebieden scoort de regio laag met een twaalfde plaats van onderen.

afgeleide effecten

De vraag is interessant of de tragere economische groei van de regio Arnhem/Nijmegen ook een weerslag heeft gehad op de ontwikkeling van andere belangrijke economische grootheden: arbeidsvolume (de werkgelegenheid uitgedrukt in mensjaren arbeid), besteedbaar inkomen, BBP per capita en de uitkeringsafhankelijkheid. Geconcludeerd kan worden dat dit niet het geval is geweest. De tragere economische groei lijkt een op zich zelf staand fenomeen te zijn. De plaats in het onderste kwartiel in de rangorde van 40 regio's gaat niet gepaard met een evenredig lage klassering bij de drie eerst genoemde grootheden. De regio vertoeft op deze terreinen rondom het landelijk gemiddelde, en in de rangorde van Nederlandse regio's bevindt Arnhem/Nijmegen zich steeds in de grote groep middenmoters. Alleen bij de uitkeringsafhankelijkheid is Arnhem/Nijmegen geen modale, gemiddelde regio. De uitkeringsafhankelijkheid ligt structureel boven het Nederlandse niveau en de afstand tot het landelijk gemiddelde fluctueert met de stand van de conjunctuur. Hoewel het verschil met Nederland in absolute termen gemeten niet schokkend groot is, eindigt Arnhem/Nijmegen in de regionale rangorde erg laag. Het is evenwel niet aannemelijk dat deze situatie is toe te schrijven aan de achtergebleven economische groei. Zeer waarschijnlijk zijn andere dan regio-specifieke economische factoren daarvoor verantwoordelijk. Daarbij kan gedacht worden aan een complex van demografische en sociaal-omstandigheden.

banengroei

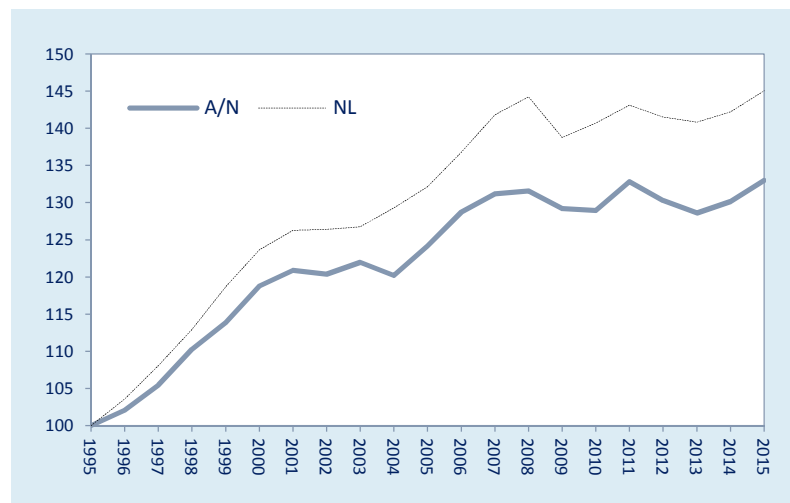
Het arbeidsvolume geeft aan hoeveel eenheden aan *arbeidsjaren* benodigd zijn voor de voortbrenging van de productie. Voor de arbeidsmarkt is vooral van belang hoeveel *personen* daarbij betrokken zijn. Twee of meer deeltijdwerkers kunnen samen één arbeidsjaar voor hun rekening nemen. Zoals gezegd verliep het arbeidsvolume in Arnhem/Nijmegen conform het landelijke groeitempo, maar wanneer de werkgelegenheid wordt uitgedrukt in banen dan is de ontwikkeling zelfs beter verlopen. De snellere banengroei is gerealiseerd in de periode 1994-2004 in vooral de Zakelijke diensten en de Gezondheids- en wel-

gemeentelijke herindeling

zijnszorg. Door het hoge aantal deeltijdbanen in deze twee regionaal sterk geëxpandeerde sectoren, kwam de banengroei hoger uit dan in Nederland gemiddeld.

De groeiachterstand van het BBP in Arnhem/Nijmegen is geleidelijk ontstaan in de periode 1996-2013, sindsdien is de afstand tot Nederland gestabiliseerd en is het gat niet groter geworden. Een deel van de groeiachterstand blijkt een administratieve achtergrond te hebben (gemeentelijke herindeling in 2005). Na correctie voor de herindeling kan de periodegroei in Arnhem/Nijmegen becijferd worden op 33%.

Figuur 1. Volumegroei van het BBP (indexcijfers 1995=100), Nederland en COROP-gebied Arnhem/Nijmegen, gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

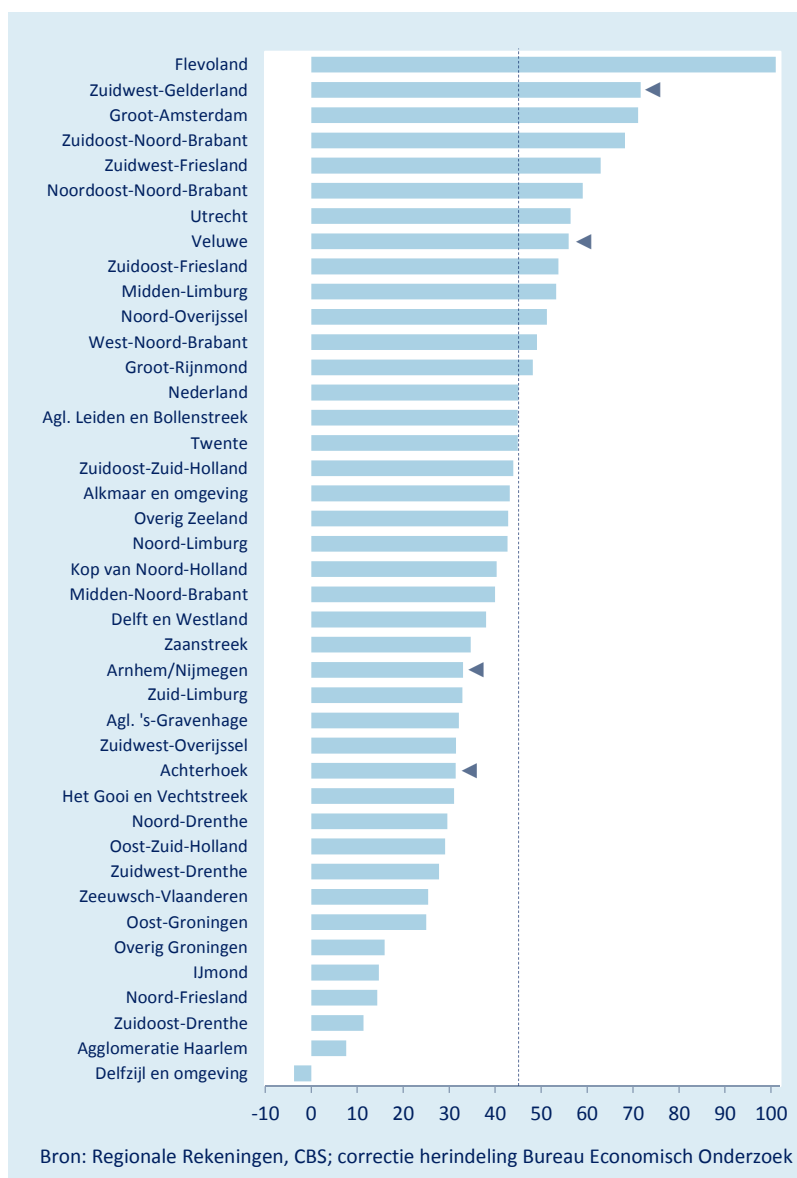
Bron Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek, provincie Gelderland

Het verschil met Nederland is daarmee teruggebracht tot 12% en Arnhem/Nijmegen schuift in de regionale rangorde op van de 29^e naar de 24^e plaats (figuur 2 pagina 8).

economische structuur

Over het algemeen kunnen regionale groeiverschillen voor een (belangrijk) deel verklaard worden uit de economische structuur. Wanneer bijvoorbeeld het regionale bedrijfsleven sterker dan in Nederland geconcentreerd is in stagnerende of juist expanderende bedrijfstakken, dan zal de totale economische groei in de regio alleen al om die reden afwijken van het landelijk gemiddelde. Een globale groeikrachtanalyse laat echter zien dat de achterstand van Arnhem/Nijmegen niet verklaard kan worden uit de sectorstructuur. Deze lijkt zo sterk op de Nederlandse dat bij een gelijke sectorontwikkeling, de totale economische groei vrijwel op het landelijke groeipercentage uit zou zijn gekomen. In werkelijkheid hebben zich echter grote verschillen voorgedaan.

Figuur 2. Totale volumegroei BBP (in %) in de periode 1996-2015, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

sectorale invloed

In de CBS-statistiek over economische volumegroei worden twaalf sectoren onderscheiden, in acht daarvan bleef de ontwikkeling in Arnhem/Nijmegen achter bij Nederland, in vier was de groei beter. Per saldo resulteerde dit in 12% minder reële groei van het BBP. In tabel 3 is deze afwijkende groei nader ontrafeld naar de invloed van de verschillende sectoren.

Tabel 3. Invloed van de afwijkende regionale sectorgroei op het groei-verschil van het BBP tussen Arnhem/Nijmegen en Nederland in de totale periode 1996-2015

sbi	Sectoren	Afwijking in procentpunten	
		positief	negatief
A	Landbouw, bosbouw en visserij	+0,0	
B	Delfstoffenwinning	+0,0	
C	Industrie		-5,9
DE	Nutsbedrijven	+2,0	
F	Bouwnijverheid		-0,5
G-I	Handel, vervoer en horeca		-1,7
J	Informatie en communicatie		-2,2
K	Financiële dienstverlening		-1,4
L	Verhuur en handel van onroerend goed		-0,7
M-N	Zakelijke dienstverlening		-1,7
O-Q	Overheid en zorg	+0,6	
R-U	Cultuur, recreatie, overige diensten		-0,5
	Totaal	+2,7	-14,7
A-U	Groeiverschil BBP met NL (saldo van + en -)		-12,0

Bron berekeningen en correctie voor gemeentelijke herindeling: Bureau Economisch Onderzoek, op basis van de Regionale Rekeningen van het CBS.

Uit dit overzicht blijkt dat 40% van de groeiachterstand is toe te schrijven aan de productieontwikkeling van de industrie. De overige 60% komt voornamelijk op het conto van een viertal sectoren in de commerciële dienstverlening: Informatie en communicatie, Handel, vervoer en horeca, Financiële dienstverlening en Zakelijke dienstverlening.

regionale vergelijking

Van de sectoren die onder het gemiddelde presteerde is niet alleen gekeken naar de afwijking ten opzichte van Nederland, maar is ook in beeld gebracht hoe zij het doen in vergelijking met de andere regio's in Nederland.

Tabel 4. Plaats van de regio Arnhem/Nijmegen in de rangorde van de 40 Nederlandse COROP-gebieden (gerangschikt naar de hoogte van de groei van de toegevoegde waarde in de periode 1996-2013)

Industrie	35	Financiële dienstverlening	26
Bouwnijverheid	24	Verhuur-, handel onroerend goed	27
Handel, vervoer en horeca	25	Zakelijke dienstverlening	30
Informatie en communicatie	34	Cultuur, recreatie, overige diensten	29

Bron Regionale Rekeningen CBS, correctie voor gemeentelijke herindeling BEO

Daaruit komt naar voren dat alle acht sectoren laag in de regionale rangorde staan: altijd in de onderste helft, waarvan vier keer zelfs rondom het laagste kwartiel.

structureel of incidenteel Vervolgens is per sector gekeken of het lagere groeitempo een structureel of incidenteel karakter draagt. Dit onderscheid is aangebracht op basis van de ontstaansgeschiedenis van de groeiachterstand:

Tabel 5. Periode waarin de groeiachterstand (de afwijking t.o.v. Nederland) is ontstaan en de daaraan gekoppelde kwalificatie of het gaat om een structureel of een incidenteel ontwikkelingsverschil met NL

sbi	Sectoren	ontstaansperiode	kwalificatie
C	Industrie	2004, 2007, 2012	incidenteel
F	Bouwnijverheid	2006, 2008, 2009	incidenteel
G-I	Handel, vervoer en horeca	2002-2005	incidenteel
J	Informatie en communicatie	1999	incidenteel
K	Financiële dienstverlening	1996-2013	structureel
L	Verhuur-, handel onroerend goed	2002-2013	structureel
M-N	Zakelijke dienstverlening	1996, 1998, 2004	incidenteel
R-U	Cultuur, recreatie, overige diensten	1999-2002	incidenteel

Bron berekeningen en correctie voor gemeentelijke herindeling: Bureau Economisch Onderzoek, provincie Gelderland op basis van de Regionale Rekeningen van het CBS

In zes van de acht sectoren is de groeiachterstand ontstaan in slechts een tot vier jaar, en in veel gevallen liggen de betreffende jaren al vrij ver achter ons. In de overige 13 tot 16 jaar verliep de ontwikkeling in grote lijnen conform het landelijke patroon. De tragere periodegroei duidt in al deze sectoren derhalve niet op een achterliggend structureel probleem, en kan als incidenteel worden gekwalificeerd. De zes betrokken sectoren zijn tezamen goed voor 85% van de minder goede BBP-groei in Arnhem/Nijmegen.

In de twee resterende sectoren is de achterstand geleidelijk over een lange periode ontstaan, hier draagt de ontwikkeling wel een structureel karakter. In de Financiële dienstverlening kan de lagere groeivoet voor een belangrijk deel verklaard worden uit de afbouw van het Girohoofdkantoor in Arnhem en de fusie van de Postbank met de ING. De structureel lagere groei in de sector Verhuur-, handel onroerend goed lijkt samen te hangen met een grotere conjunctuurgevoeligheid van de sector in Arnhem/Nijmegen.

eindconclusie

Volgens de Regionale Rekeningen van het CBS heeft de regio Arnhem/-Nijmegen in de periode 1996-2015 een groeiachterstand van het Bruto Binnenlands Product (BBP) opgelopen van 15%. Van de vier Gelderse COROP-gebieden was de groei in Arnhem/Nijmegen het laagste, en binnen de rangorde van de 40 Nederlandse regio's scoort de regio met de twaalfde plaats van onderen eveneens laag.

In dit rapport is een poging ondernomen deze groeiachterstand nader te ontrafelen en te duiden. Daarbij is gebleken dat een vijfde deel van de achterstand een administratieve oorzaak heeft (gemeentelijke herindeling) en dus buiten beschouwing moet worden gelaten. Wordt hiervoor gecorrigeerd dan schuift de regio op van de 24^e naar de 17^e plaats en de groeiachterstand loopt terug naar 12%. Een nadere analyse leert dat het overgrote deel van deze achterstand is terug te voeren op slechts een paar jaren waarin verschillende sectorontwikkelingen sterk afwijken van Nederland. Bij een tweetal sectoren – die tezamen maar een beperkte invloed hebben uitgeoefend - lijkt er wel sprake te zijn van een structureel lagere groeivoet. Bij de ene sector is dit toe te schrijven aan de ontwikkeling van een individueel bedrijf, bij de tweede hebben de conjuncturele periodes van stagnatie en recessie een bepalende invloed gehad. Al met al duiden de sectorale ontwikkelingen – en de daaruit resulterende groei van het BBP - in de regio Arnhem/-Nijmegen niet op een structurele achterliggende problematiek, maar gaat het voornamelijk om een aantal incidentele gebeurtenissen die merendeels al geruime tijd geleden hebben plaatsgevonden.

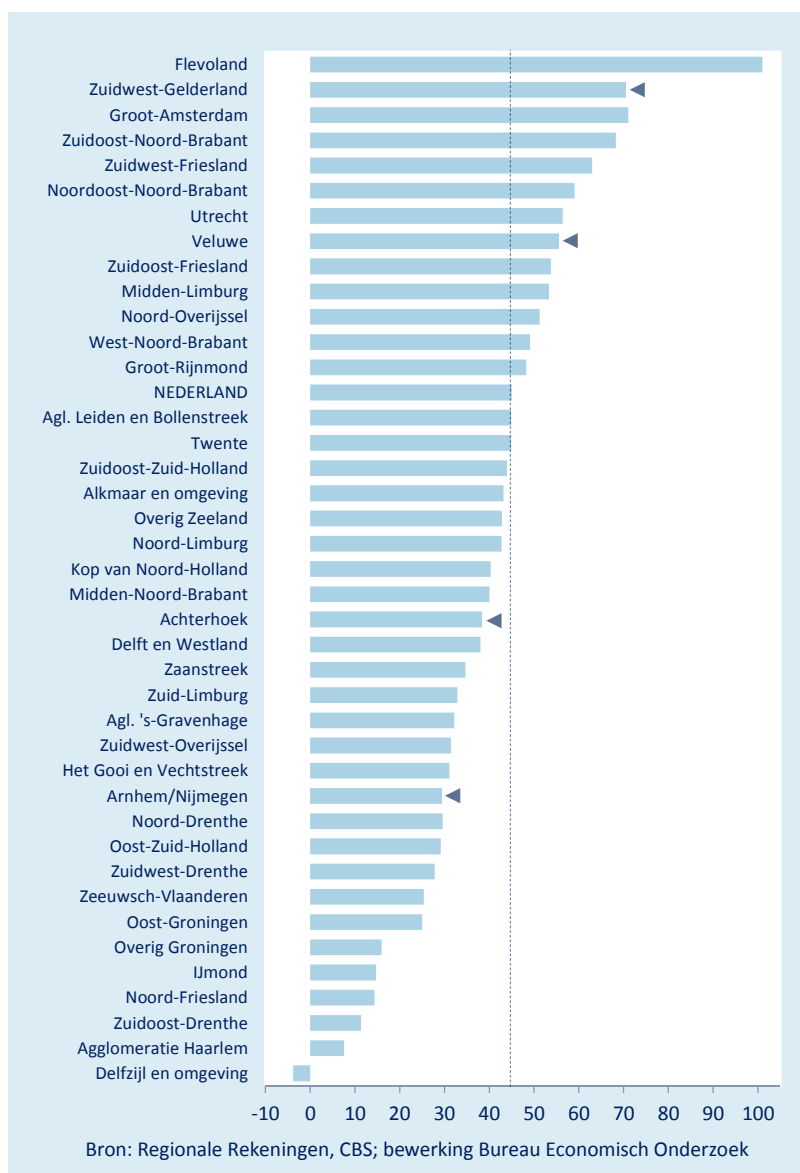
Consistent met deze conclusie is de bevinding dat de achtergebleven economische groei geen aantoonbare invloed heeft gehad op andere belangrijke economische grootheden. De economische prestatie van Arnhem/Nijmegen (uitgedrukt in het kengetal BBP per hoofd van de bevolking) valt in de modale categorie en dat was in 1995 ook al zo. De regio bekleedt in de rangorde van de 40 Nederlandse regio's de 13^e plaats. Het welvaartsniveau van de inwoners van Arnhem/Nijmegen en de ontwikkeling daarin is gemiddeld. Ook de werkgelegenheid uitgedrukt in mensjaren arbeid verliep conform het landelijke groeitempo. Wanneer de werkgelegenheid wordt uitgedrukt in banen dan is de ontwikkeling zelfs positiever geweest (sterkere groei van deeltijdbanen). Alleen bij de uitkeringsafhankelijkheid (uitkeringen in % van de 15-65 jarige bevolking) is Arnhem/Nijmegen geen modale, gemiddelde regio. Het niveau ligt structureel boven het Nederlandse en in de regionale rangorde staat de regio met de 33^e plaats erg laag. Het is evenwel niet aannemelijk dat deze situatie is toe te schrijven aan de achtergebleven economische groei. Zeer waarschijnlijk zijn andere dan regio-specifieke economische factoren daarvoor verantwoordelijk. Daarbij kan gedacht worden aan een complex van demografische en sociaal-maatschappelijke omstandigheden.

2

Aanleiding

Het Gelderse Bruto Binnenlands Product (BBP) is volgens het CBS sinds 1995 toegenomen met in totaal 44% (volumegroei, gecorrigeerd voor inflatie). De regionale verschillen binnen Gelderland zijn groot waarbij Arnhem/Nijmegen met een toename van 'slechts' 30% de laagste groei kende. De Achterhoek realiseerde een stijging van 38% en blijft daarmee redelijk in het spoor van Gelderland. De Veluwe presteerde boven gemiddelde (56%) en Zuidwest-Gelderland spande de kroon met een groei van 72%. In Nederland bedroeg de groei 45%.

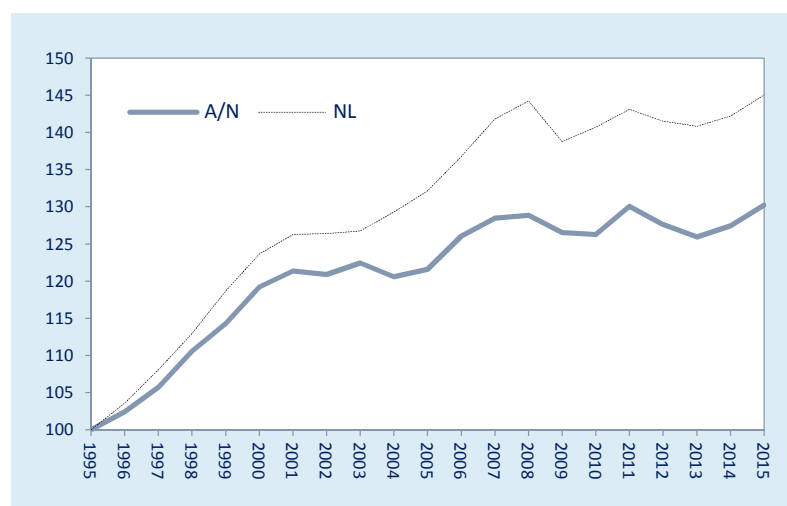
Figuur 6. Totale volumegroei BBP (in %) in de periode 1996-2015, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gereviseerde cijfers april 2016

Niet alleen voor Gelderse begrippen was de groei in Zuidwest-Gelderland uitzonderlijk, maar ook binnen Nederland behoort het gebied met plaats twee tot de absolute top van snelst groeiende regio's. Ook de Veluwe staat met een achtste plaats bij de selecte groep die boven het Nederlands gemiddelde presteerde. De Achterhoek vertoefde met plaats 22 net in de onderste helft van de ranglijst. De regio Arnhem/Nijmegen ten slotte kende van alle Gelderse COROP-gebieden¹ de laagste economische groei en staat in de Nederlandse regionale rangorde op de twaalfde plaats van onderen².

Afgezet tegen de Nederlandse ontwikkeling is de groeiachterstand van Arnhem/Nijmegen geleidelijk ontstaan in de periode 1996-2013. Sindsdien is de afstand tot Nederland gestabiliseerd en is het gat niet groter geworden.

Figuur 7. Volumegroei van het BBP (indexcijfers 1995=100), Nederland en COROP-gebied Arnhem/Nijmegen, gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

Bron Regionale Rekeningen, CBS

¹ Het laagste geografische schaalniveau waarop statistische gegevens beschikbaar zijn over BBP en economische groei zijn de COROP-gebieden. Sinds 1970 wordt Nederland ten behoeve van de ruimtelijke en regionaal-economische onderzoek verdeeld in 40 COROP-gebieden (Coördinatie-commissie Regionaal Onderzoekprogramma). Deze indeling is gebaseerd op het nodale indelingsprincipe. Daarbij zijn gebieden samengesteld aan de hand van de functionele samenhang tussen een of meer centrale plaatsen en het ommeland. Zie voor de gemeentelijke samenstelling van de Gelderse COROP-gebieden bijlage 5.

² De cijfers in figuur 6 wijken af van de cijfers over hetzelfde onderwerp in de Provinciale Economische Verkenning 2016-2020 uit februari 2016. Het CBS heeft in april 2016 een nieuwe, gereviseerde regionale tijdreeks gepubliceerd en de voorlopige uitkomsten voor het jaar 2015 toegevoegd. In de onderhavige publicatie is uitgegaan van de nieuwe cijfers. De economische groei voor Arnhem/Nijmegen komt in de nieuwe reeks wat hoger uit dan in de oude reeks waardoor de regio opschuift van de negende positie van onderen naar de twaalfde.

3

Doorwerking

In dit hoofdstuk wordt getracht na te gaan of de tragere economische groei van de regio Arnhem/Nijmegen invloed heeft gehad op en aantal andere economische grootheden:

- BBP per hoofd van de bevolking;
- gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner;
- ontwikkeling werkgelegenheid (in arbeidsvolume en in banen);
- uitkeringsafhankelijkheid

BBP per hoofd van de bevolking

De productie van bedrijven en instellingen is gelijk aan de verkoopwaarde van alle geproduceerde goederen en diensten. De aankoopwaarde van alle producten die in het productieproces zijn gebruikt (grondstoffen, halffabricaten, diensten e.d.) wordt het intermediair verbruik genoemd. Het verschil tussen de productie en het intermediair verbruik is de toegevoegde waarde, dat wil zeggen de waarde die door de bedrijven zelf is toegevoegd (verkoopwaarde van de productie minus de inkoop van goederen en diensten). Afgezien van bepaalde belastingen en subsidies worden uit de toegevoegde waarde de lonen betaald, wat daarna nog overblijft is het exploitatieoverschot, of wel de winst. De som van alle gevormde toegevoegde waarde wordt het BBP genoemd (bruto binnenlands product).³

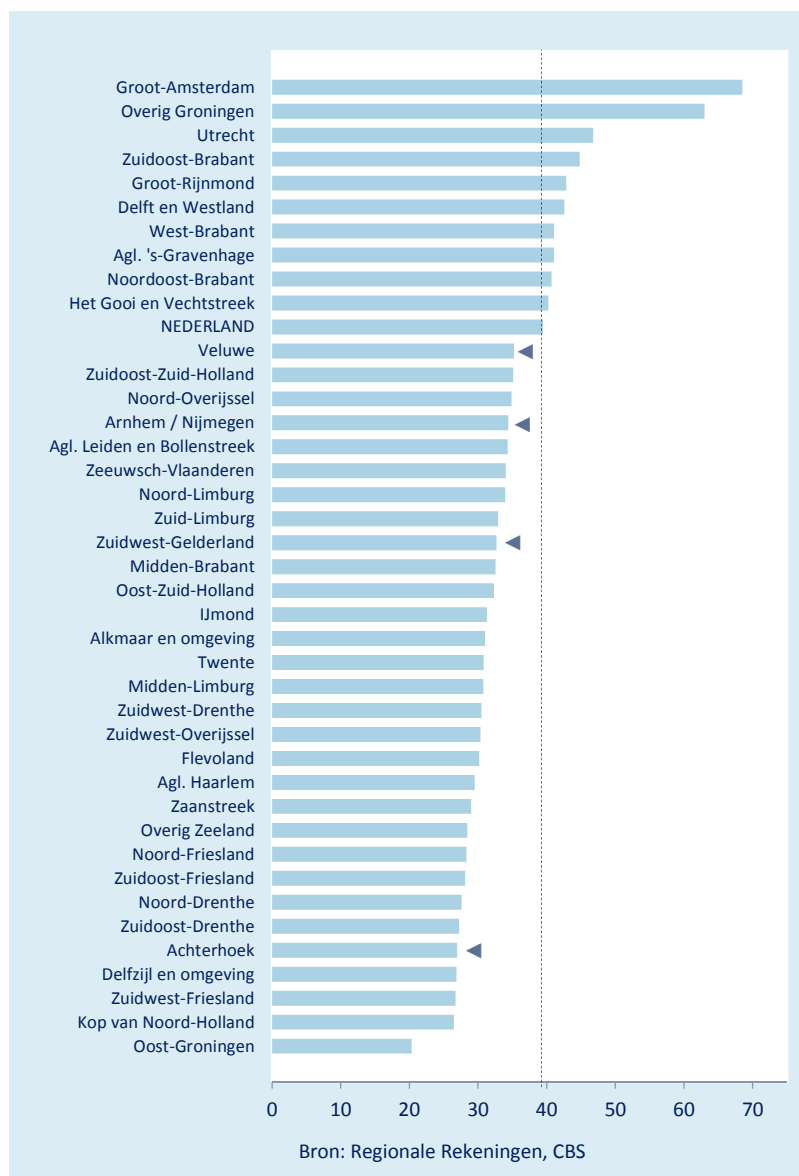
De economische prestatie van een land of regio wordt veelal uitgedrukt in het kengetal 'bruto binnenlands product per hoofd van de bevolking' (BBP per capita). Nederland staat in de rangorde van de EU-landen op de derde plaats (Eurostat) en behoort tot de top twaalf van de best presterende landen van de wereld (World Bank).

Binnen de landsgrenzen zijn de regionale verschillen over het algemeen zeer groot, ook in Nederland (zie figuur 8 volgende pagina). Een beperkt aantal regio's presteert op het kengetal BBP per capita beter dan het Nederlands gemiddelde. Het betreft zes regio's in de Randstad en drie Brabantse regio's⁴. Alle andere regio's zitten onder het Nederlands gemiddelde, waarvan de Veluwe de best scorende is. Drie plaatsen daaronder en op korte afstand volgt de regio Arnhem/Nijmegen. Het totaalbeeld van de regio's in beschouwing nemend kan deze 13^e plaats van Arnhem/Nijmegen gekwalificeerd worden als een redelijke middenpositie. In 1995 bekleedde de regio ook al een middenpositie.

³ samengesteld op basis van cijfers, begrippen en definities uit de Regionale Economische Jaarcijfers, CBS

⁴ Overig Groningen is buiten mededinging omdat de Nederlandse aardgasbaten voornamelijk aan deze regio worden toegerekend. In de verdere beschouwingen over de rangorde is deze regio daarom niet meegeteld.

Figuur 8. BBP per capita, Nederland en de 40 COROP-gebieden, 2014

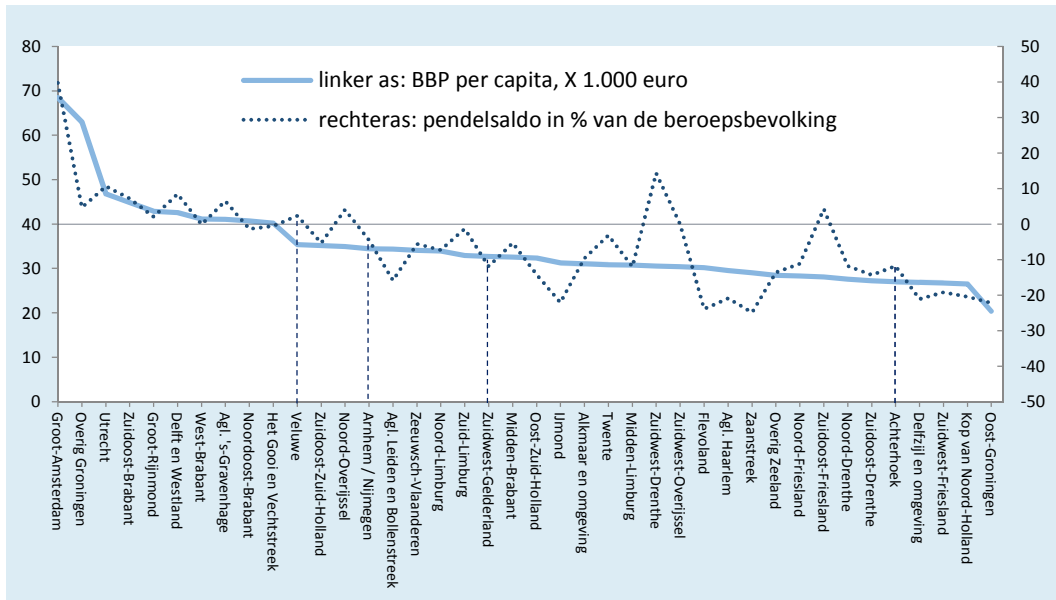

Dat 31 van de 40 regio's onder het Nederlands gemiddelde presteren hangt nauw samen met de geografische spreiding van de bevolking en de werkgelegenheid. In 70 procent van alle regio's is de woonfunctie sterker ontwikkeld dan de werkfunctie, hetgeen tot uitdrukking komt in een negatief pendelsaldo. Dat leidt ertoe dat de productieve arbeid van een deel van de bevolking in de woonregio, geteld wordt in de werkregio. Dit fenomeen verklaard statistisch gezien bijna 60% van de regionale verschillen in het BBP per capita⁵. De bovengemiddeld pres-

⁵ De determinatiecoëfficiënt R^2 bedraagt 0,58

terende regio's hebben zelfs allemaal een positief- of bijna positief pendelsaldo.

Figuur 9. Het verband tussen de hoogte van het BBP per capita (NL=39.400) en het regionale pendelsaldo (werknemers), 2014

Bron: Banen van werknemers woon-werkafstand en Regionale Rekeningen, CBS

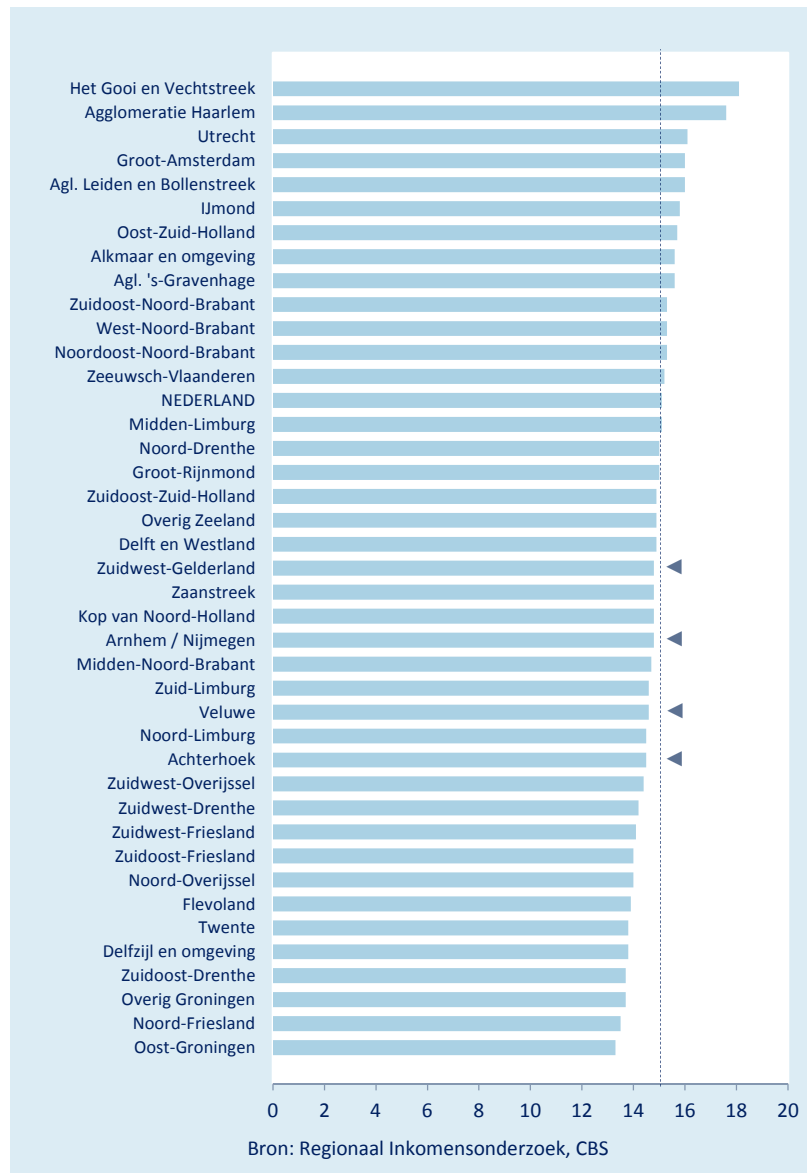
Rekening houdend met het pendelsaldo is de conclusie dat de hoogte van het BBP per capita in de regio Arnhem/Nijmegen goed past in het algemene regionale spreidingsbeeld en een omvang heeft die aansluit bij de gemiddelde samenhang tussen BBP en pendelsaldo. Kortom, de positie Arnhem/Nijmegen is zoals op basis van het pendelsaldo verwacht mocht worden.

Besteedbaar inkomen

De looncomponent in het BBP draagt rechtstreeks bij aan de welvaart van de werknemers en daarmee aan een groot deel van de regionale bevolking, maar de overige componenten van het BBP (rente, winst, dividend) komen ten goede aan de kapitaalverschaffers en de eigenaren/aandeelhouders van de bedrijven, en dat zijn niet alleen ingezetenen van Arnhem/Nijmegen of Nederland maar dat kunnen ook buitenlandse instellingen en personen zijn. Ook door het fenomeen arbeidspendel (werken in regio A en wonen in regio B) is er niet altijd een rechtstreekse relatie tussen het regionale BBP en de welvaart van de ter plaatse wonende bevolking. Bovendien is het BBP niet de enige bron van inkomen. Ook uitkeringen, pensioenen, renteopbrengsten e.d. zijn inkomsten. Alle inkomensbronnen tezamen komen tot uit-

drukking in het besteedbaar inkomen. Als maatstaf voor de gemiddelde welvaart van de inwoners van een regio moet dan ook niet gekeken worden naar het BBP per inwoner (een maat voor de economische prestatie van de regio), maar naar het besteedbaar inkomen per inwoner.

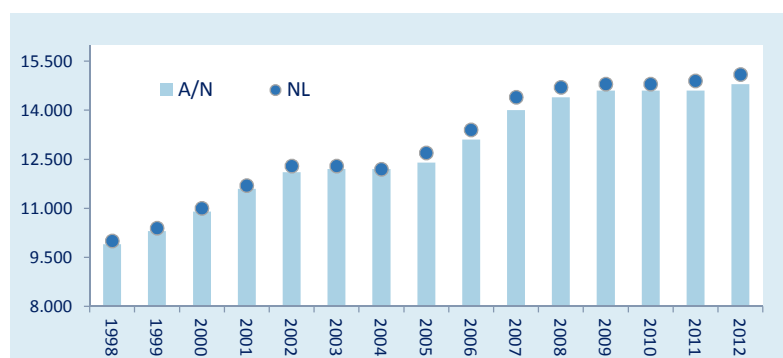
Figuur 10. Gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner, x 1.000 euro, Nederland en de 40 COROP-gebieden, 2012

Uit figuur 10 blijkt dat Zuidwest-Gelderland opnieuw de hoogst geklasseerde Gelderse regio is, maar met een 20^e plaats op de regionale ranglijst is de positie binnen Nederland niet opvallend, zoals dat bij de eco-

nomische groei wel het geval was. Arnhem/Nijmegen, de Veluwe en de Achterhoek staan respectievelijk op de 23^e, 26^e en de 28^e plaats en scoren evenmin erg hoog. Daarbij moet echter worden aangetekend dat de regionale inkomensverschillen in Nederland alleen in de top en aan de onderkant van enige omvang zijn. In 2012 bedroeg het besteedbaarinkomen per hoofd van de bevolking in Nederland 15.100 euro per jaar. Wanneer een bandbreedte van plus of min 10% wordt aangehouden dan vallen 36 van de 40 regio's binnen deze klasse. In Arnhem/Nijmegen is de afstand tot gemiddeld Nederland nog kleiner en bedroeg slechts -2%, ofwel 300 euro op jaarbasis. In de tijd gezien is deze verhouding tot het nationale gemiddelde vrijwel constant. Dit duidt erop dat de lagere economische groei in de regio Arnhem/Nijmegen geen invloed heeft gehad op de gemiddelde welvaartspositie van de regionale bevolking en de ontwikkeling daarvan.

Figuur 11. Gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner Arnhem/Nijmegen en Nederland, in euro's

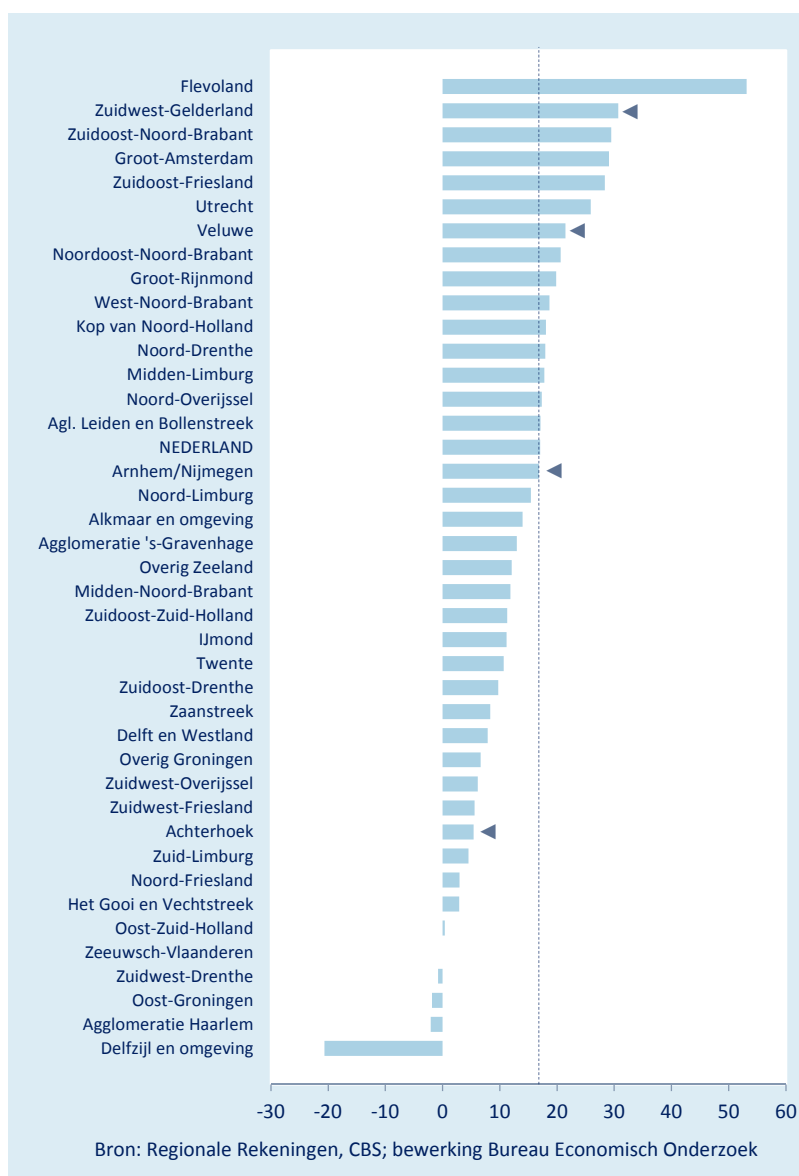
Bron: Regionaal Inkomensonderzoek, CBS

Ontwikkeling in arbeidsvolume

De voortbrenging van het BBP genereert werkgelegenheid. Het regionale groeipatroon van de werkgelegenheid gemeten in arbeidsvolume⁶ ziet er op onderdelen anders uit dan het patroon van de economische groei (figuur 2). De Achterhoek zakt naar plaats 31, de Veluwe stijgt naar de zevende plaats en Zuidwest-Gelderland komt opnieuw op de tweede plaats. De opvallendste verandering betreft de regio Arnhem/Nijmegen die van de onderste helft opschuift naar de bovenste helft (16^e plaats) en komt daarmee hoegenaamd op het Nederlands gemiddelde. Ook van jaar op jaar bezien is het ontwikkelingsbeeld 1996-2014 vrijwel identiek verlopen aan het Nederlandse.

⁶ Het arbeidsvolume is een jaargemiddelde van de werkgelegenheid, uitgedrukt in arbeidsjaren (het aantal banen in een jaar omgerekend naar voltijdequivalenten). Personen die een gedeelte van het jaar werkzaam zijn of die een deeltijd baan vervullen tellen slechts naar rato mee. De Gelderse gegevens zijn gecorrigeerd voor de effecten van gemeentelijke herindeling (zie voor een toelichting hoofdstuk 3).

Figuur 12. Totale groei van het arbeidsvolume (in %) 1996-2014, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gereviseerde cijfers april 2016

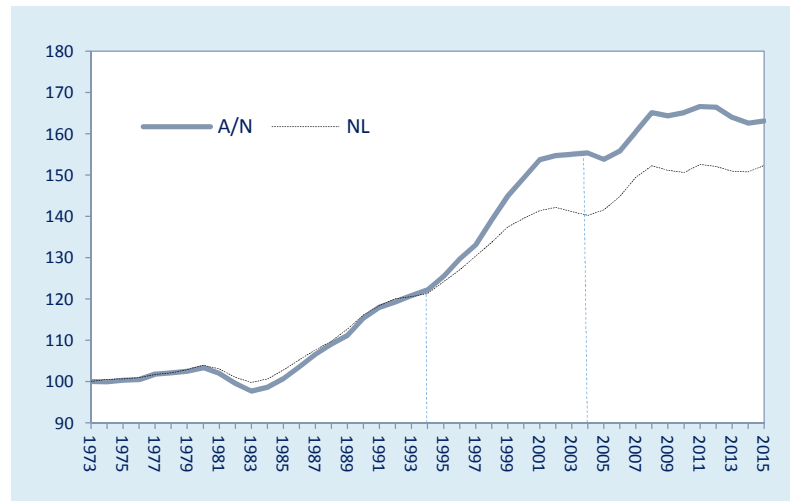

Ontwikkeling in banen

Het arbeidsvolume geeft aan hoeveel eenheden aan *arbeidsjaren* benodigd zijn voor de voortbrenging van de productie. Voor de arbeidsmarkt is vooral van belang hoeveel *personen* daarbij betrokken zijn. Twee of meer deeltijdwerkers kunnen samen één arbeidsjaar voor hun rekening nemen. Als gevolg van de deeltijdarbeid is de werkgelegenheid uitgedrukt in personen hoger dan in arbeidsjaren en verloopt ook de ontwikkeling in de tijd anders. Over de banenontwikkeling in personen is een consistente tijdreeks beschikbaar waarmee de ontwikkeling van Arnhem/Nijmegen over een lange periode kan worden afgezet tegen Nederland. Uit dit overzicht blijkt dat het aantal banen in Arn-

hem/Nijmegen in de periode 1973-2015 ruim tien procentpunten meer is toegenomen dan in Nederland. Deze hogere groei is ontstaan in een betrekkelijk korte periode 1994-2004. In de jaren daarvoor en daarna verliep de regionale ontwikkeling grosso modo conform het Nederlandse groeitempo.

Figuur 13. Banengroei 1973-2015, Arnhem/Nijmegen en Nederland, indexcijfers 1973=100

Bron Gelderland: PWE; bron Nederland: Arbeidstrekeningen CBS

Wanneer de banengroei 1994-2004 nader wordt uitgesplitst naar sector, dan blijkt dat de hogere regionale groei voornamelijk is te danken aan de dienstensector. De industrie en de bouwnijverheid kenden opgeteld een periodegroei van 4.700 banen. De landbouw decimeerde maar uitgedrukt in aantallen en afgezet tegen de groei van de dienstensector (+67.500 banen) was het werkgelegenheidsverlies nog te overzien (-1.700 banen). De regionale groei in de dienstensector is voornamelijk te danken aan de exponentiele groei van slechts twee sectoren, de Zakelijke diensten en de Gezondheids- en welzijnszorg, die tezamen goed waren voor meer dan 60% van de totale dienstengroei. Beide sectoren zijn in Arnhem/Nijmegen veel sneller gegroeid dan in Nederland en worden gekenmerkt door een hoge deeltijdfactor, waardoor de regionale groei van naar schatting 27.000 arbeidsjaren uiteindelijk resulteerde in een toename van het aantal banen van 40.900. Afgezien van de Landbouw is de regionale groei in alle sectoren met een bovengemiddelde deeltijdfactor hoger geweest dan de Nederlandse. Dit is de belangrijkste verklaringsgrond voor het feit dat de banengroei in de regio Arnhem/Nijmegen hoger was de Nederlandse, terwijl de groei uitgedrukt in arbeidsjaren op het landelijk gemiddelde lag.

Tabel 14. Banengroei 1994-2004 in Arnhem/Nijmegen, uitgesplitst naar sector en vergeleken met Nederland en de Nederlandse deeltijdratio 'aantal banen per arbeidsjaar'

SBI	Sectoren	periodegroei 1994-2004			aantal banen per arbeidsjaar, NL 2004
		in banen, A/N	in %, A/N	In %, NL	
A	Landbouw	-1.700	-25	-8	1,62
B-E	Industrie (incl. nutsbedrijven)	2.100	6	-7	1,11
F	Bouwnijverheid	2.600	18	5	1,14
G	Handel	9.100	22	18	1,39
H	Vervoer en opslag	3.200	28	13	1,25
I	Horeca	3.500	36	22	1,72
J	Informatie en communicatie	1.200	23	61	1,16
K	Financiële dienstverlening	1.000	11	16	1,16
L-N	Zakelijke diensten	17.600	49	32	1,60
O-P	Overheid en onderwijs	5.000	12	10	1,21
Q	Gezondheids- en welzijnszorg	23.300	58	33	1,52
R	Cultuur, sport en recreatie	2.500	55	25	1,57
S	Overige dienstverlening	1.100	22	6	1,38
A-S	Alle economische activiteiten	70.500	27	17	1,36

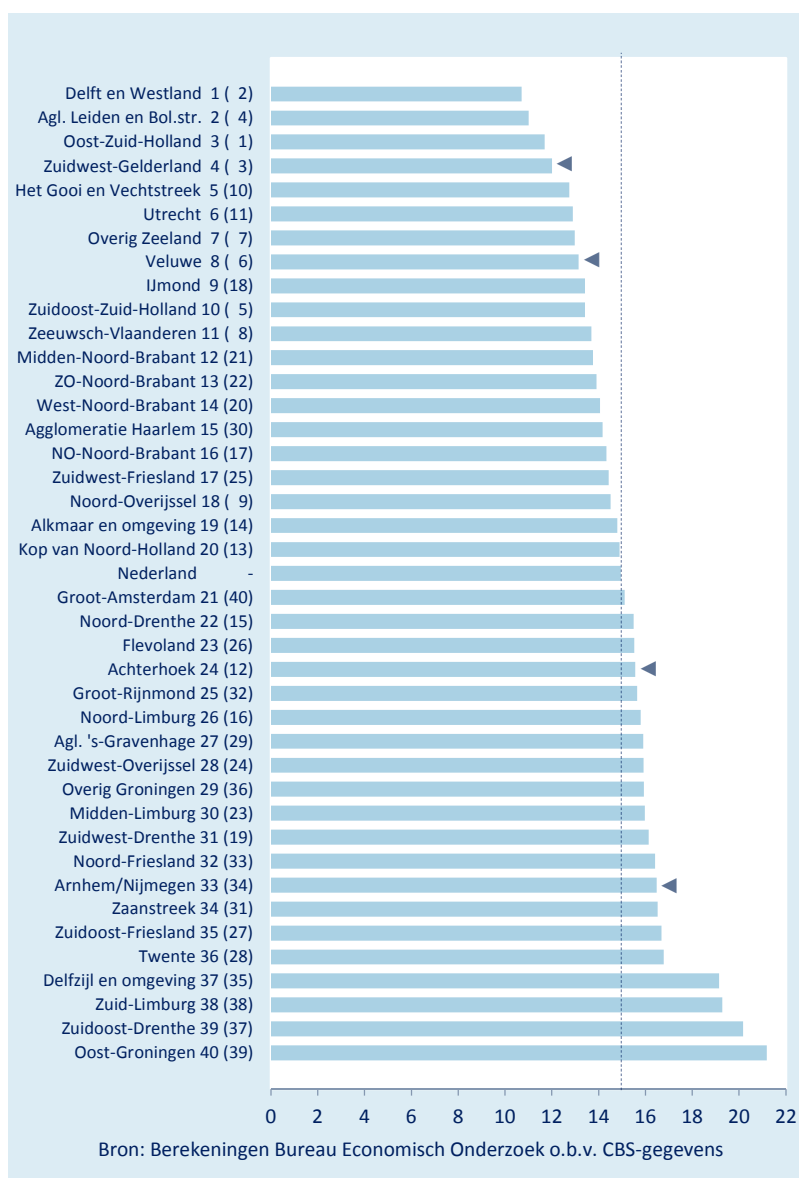
Bron Gelderland: PWE Gelderland; bron Nederland: Arbeidsrekeningen CBS

Uitkeringsafhankelijkheid

Tot slot is bezien of regionaal-economische groei invloed heeft gehad op de mate waarin de bevolking voor haar inkomen afhankelijk is van uitkeringen. Daartoe is het kengetal 'uitkeringsafhankelijkheid' voor deze gelegenheid gedefinieerd als het aantal personen met een uitkering⁷ in procenten van de potentiële beroepsbevolking (d.w.z. alle personen in de leeftijd 15-65 jaar). Uit de regionale vergelijking komt naar voren dat de regio Arnhem/Nijmegen met een 33^e plaats slecht scoort (zie figuur 15 volgende pagina). Bij de regionaam staat tussen haakjes ook de positie vermeld zoals die in 1995 was. Daaruit blijkt dat Arnhem/Nijmegen met een 34^e plaats ook toen al slecht scoorde terwijl de economische groei in de voorafgaande tien jaren juist iets beter verliep dan gemiddeld in Nederland (Bron: Regionale Rekeningen, CBS).

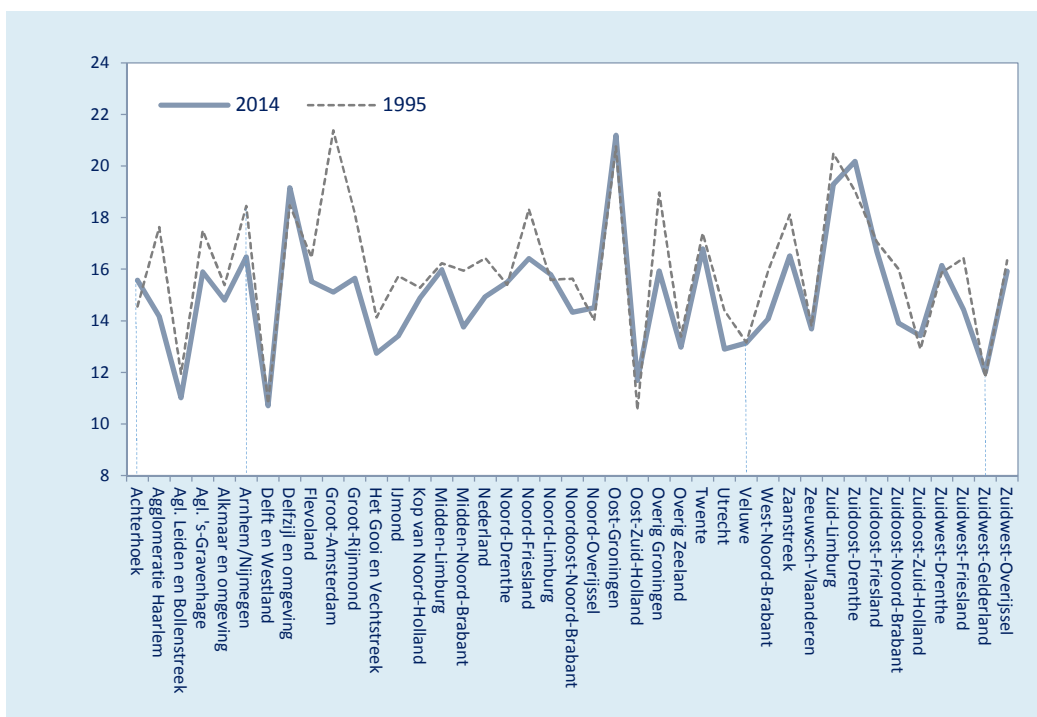
⁷ De som van WW-uitkeringen 1995-2014 (Regionale kerncijfers Nederland, Statline) + Arbeidsongeschiktheid 1995-2014 (Regionale kerncijfers Nederland, Statline) + bijstand tot 65 jaar 1996-2014 (constructie o.b.v. CBS-gegevens) uitgedrukt in procenten van de 15-65 jarige bevolking (Bevolkingsstatistiek CBS, Statline). De constructie van de bijstandcijfers was nodig omdat er geen doorlopende consistente regionale tijdreeks beschikbaar is. Voor Nederland is dat wel het geval: Abw- of WWB/WIJ-uitkeringen uit de Tijdsreeks sociale zekerheid 1995-2014, Statline, CBS. Deze landelijke cijfers zijn vervolgens regionaal verdeeld op basis van de relatieve aandelen per COROP-gebied van de volgende gegevens: uitkeringen ABW (1995-1997, CBS, Statline), Algemene Bijstandsuitkeringen (1998-2009, CBS, Statline), Uitkeringen Bijstand(gerelateerd) (2011-2014, Regionale kerncijfers Nederland, CBS, Statline). Het ontbrekende jaar 2010 is verkregen door interpolatie van de regionale aandelen 2009 en 2011.

Figuur 15. Uitkeringsafhankelijkheid van de potentiële beroepsbevolking, (aantal uitkeringen als percentage van de 15-65 jarige bevolking, 2014 en het rangnummer in 2014 en in (1995), Nederland en de 40 CO-ROP-gebieden

Veel andere regio's kenden eveneens een vrij constante klassering. Zo behoorde de best scorende gebieden twintig jaar geleden ook al tot de top, hetzelfde geldt voor de regio's aan de onderkant. In meer dan 40% van de gevallen bleef de positiewisseling beperkt tot een verschuiving van 1 tot maximaal 3 plaatsen. De meest opmerkelijke verandering voltrok zich in de regio Groot-Amsterdam, die van de laatste plaats opklim naar de middenmoot.

Figuur 16. Uitkeringsafhankelijkheid van de potentiële beroepsbevolking, 1995 en 2014, Nederland en de 40 COROP-gebieden

Bron: Berekeningen Bureau Economisch Onderzoek o.b.v. CBS-gegevens

Een nadere statistische analyse wijst uit dat de huidige verschillen in uitkeringsafhankelijkheid voor ruim tweederde deel verklaard kunnen worden uit de verschillen die er in 1995 al waren, slechts 11% hangt samen met de verschillen in economische groei, en de invloed van de werkgelegenheidsontwikkeling is met 6% nog een stuk lager⁸. Kennelijk spelen op het niveau van de COROP-gebieden andere dan regionaal-

8

$Y = f(X_1, X_2, X_3)$ waarin:

Y = kolom 1 = uitkeringsafhankelijkheid in 2014

X1= kolom 2 = uitkeringsafhankelijkheid in 1995

X2= kolom 3 = volumegroei BBP 1995-2014 in %

X3= kolom 4 = groei arbeidsvolume 1995-2014 in %

Regressieresultaten

Meervoudige correlatiecoëfficiënt R:

0,845733641

R-kwadraat:

0,715265392

Standaardfout:

1,249989485

N (corop-gebieden en NL):

41

Snijpunt

Coëfficiënten

Standaardfout

Variabele X 1:

4,318399531

1,508343477

Variabele X 2:

0,709813245

0,080511844

Variabele X 3:

-0,008697575

0,019981153

-0,020658915

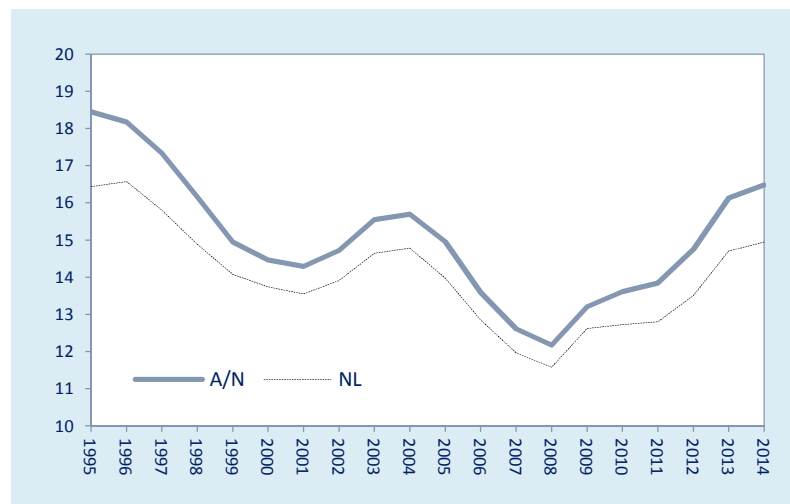
0,031994553

	Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3	Kolom 4
<i>Correlatiematrix</i>	1			
	0,826639431	1		
	-0,333701652	-0,202925052	1	
	-0,246146558	-0,087396012	0,855439513	1

economische factoren een dominante rol in het ontstaan van regionale verschillen. Over de aard daarvan kan in het kader van dit onderzoek echter geen uitspraak worden gedaan. Mogelijk gaat het om een complex van demografische en sociaal-maatschappelijke omstandigheden zoals een concentratie van goedkope huurwoningen, achterstandswijken, kenmerken en leeftijdsopbouw van de bevolking, staat van de volksgezondheid e.d.).

Hoewel er op COROP-niveau dus weinig tot geen samenhang kan worden gevonden tussen de regio-specifieke economische ontwikkeling en de verschillen in uitkeringsafhankelijkheid, fluctueert de hoogte wel met de stand van de algehele economische conjunctuur in Nederland. De conjunctuur is een belangrijke determinant van de economische groei, de banengroei en de werkloosheidsontwikkeling. Het algemene conjunctuurpatroon is dan ook duidelijk te herkennen in de verloop van de regionale uitkeringsafhankelijkheid, zowel in Nederland als in Arnhem/Nijmegen. Deze interactie is niet uniek maar is in alle 40 COROP-gebieden herkenbaar.

Figuur 17. Uitkeringsafhankelijkheid in %, 1995 en 2014, Nederland en CORO-Arnhem/Nijmegen

Bron: Berekeningen Bureau Economisch Onderzoek o.b.v. CBS-gegevens

Geconcludeerd kan worden dat de uitkeringsafhankelijkheid in Arnhem/Nijmegen structureel op een hoger niveau ligt dan in Nederland en dat de afstand tot Nederland met de stand van de conjunctuur fluctueert. In de laatste periode van hoogconjunctuur was het verschil marginaal en lag de quote nog slechts 0,6% boven de Nederlandse, maar na zes jaar van recessie en laagconjunctuur is het verschil weer opgelopen tot 1,6% in 2014 (14,9% in Nederland vs. 16,5% in Ar-

hem/Nijmegen). Hoewel het verschil met Nederland in absolute termen gemeten niet schokkend groot is, eindigt Arnhem/Nijmegen in de regionale rangorde erg laag. Het is echter niet waarschijnlijk dat deze situatie is toe te schrijven aan de achtergebleven economische groei. Vermoedelijk zijn daarvoor andere dan regio-specifieke economische factoren verantwoordelijk. Daarbij kan gedacht worden aan een complex van demografische en sociaal-maatschappelijke omstandigheden.

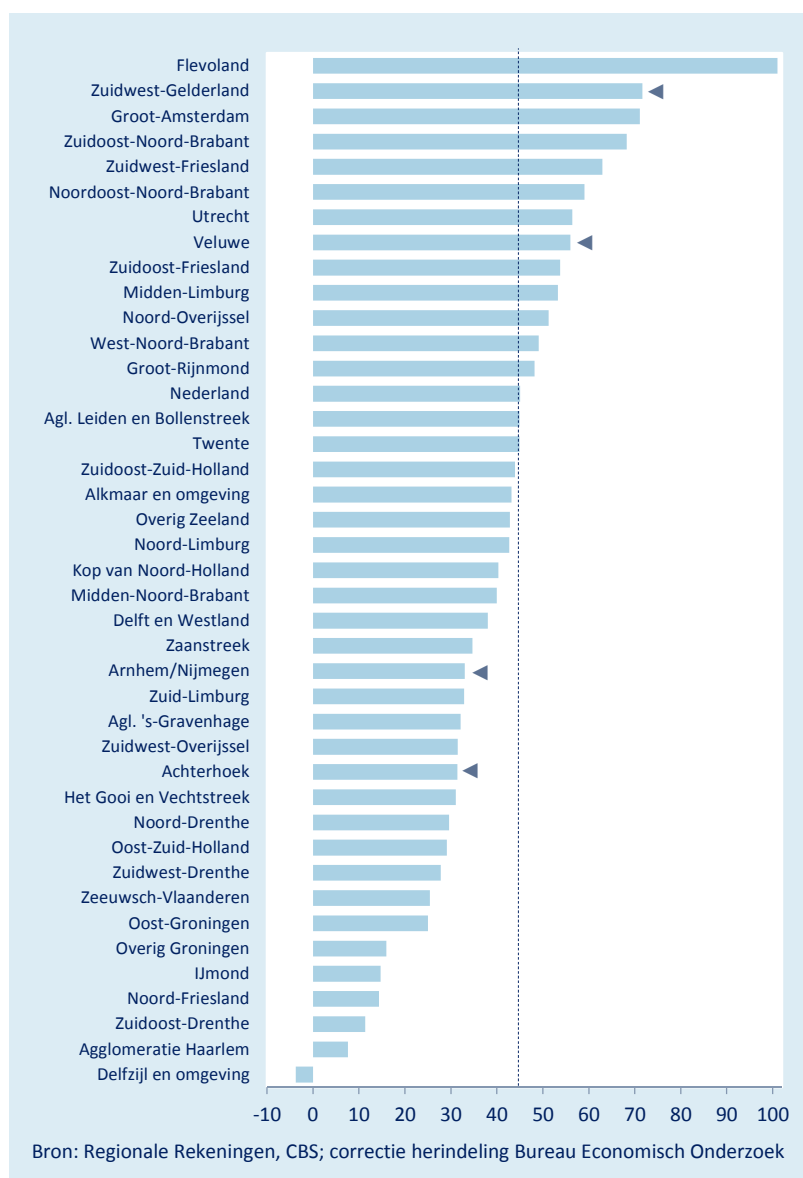
4

Verklaring

Gemeentelijke herindeling

Op zoek naar een verklaringsgrond voor de achtergebleven groei in Arnhem/Nijmegen hebben wij contact gehad met het CBS. Daarbij is gebleken dat wijzigingen in de gemeentelijke samenstelling van een COROP-gebied als gevolg van gemeentelijke herindelingen, niet met terugwerkende kracht zijn doorgevoerd in de historische cijferreeks over de economische groei. Dit leidt in voorkomende gevallen meer of minder tot een trendbreuk. In de COROP-gebieden Arnhem/Nijmegen en

Figuur 18. Totale volumegroei BBP (in %) in de periode 1996-2015, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

en Achterhoek heeft dit fenomeen zich voor gedaan. Op 1 januari 2005 werden de gemeenten Didam (regio Arnhem/Nijmegen) en Bergh (regio Achterhoek) samengevoegd tot de nieuwe gemeente Montferland en ingedeeld bij het COROP-gebied Achterhoek. Dit heeft in de cijferreeks voor het jaar 2005 geleid tot een belangrijke onderschatting van de groei in Arnhem/Nijmegen en een nog grotere overschatting voor de Achterhoek. In figuur 18 hebben wij voor de effecten van deze gebiedswijziging gecorrigeerd⁹. De positie van Arnhem/Nijmegen in de regionale rangorde is daardoor verbeterd, die van de Achterhoek verslechterd.

Tabel 19. Economische groei en de positie van de Gelderse COROP-gebieden in de regionale rangorde van de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

	Vel	Ach	A/N	ZWG	NL
<i>Originele CBS-cijfers</i>					
- economische groei 1996-2015 in %	56	38	30	72	45
- positie in de regionale rangorde	8	22	29	2	-
<i>CBS-cijfers na correctie herindeling</i>					
- economische groei 1996-2015 in %	56	31	33	72	45
- positie in de regionale rangorde	8	28	24	2	-

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; berekening herindelings-effect: Bureau Economisch Onderzoek, provincie Gelderland

Productiestructuur en de groei per sector

Bij de revisie¹⁰ van de regionale groeicijfers heeft het CBS ook de volumegroei van de toegevoegde waarde¹¹ per sector gepubliceerd voor de periode 1996-2013. Op basis daarvan kan worden nagegaan welke sectoren een afwijkende ontwikkeling hebben gekend en hoe belangrijk deze sectoren zijn voor de regionale economie. De grootste regionale sector (Overheid en zorg) en drie andere sectoren (Landbouw, Delf-

⁹ De correctie is berekend op basis van de veronderstelling dat de sectorale arbeidsproductiviteit per gemeente gelijk is aan het sectorale COROP-gemiddelde. In dat geval kunnen de gemeentelijke werkgelegenheidsaandelen per sector gebruikt kunnen worden om het BBP van de regio toe te delen naar de samenstellende gemeenten.

¹⁰ Het CBS heeft in april 2016 een nieuwe, gereviseerde regionale tijdreeks gepubliceerd over de economische groei.

¹¹ De som van alle toegevoegde waarde (TGW) is in beginsel gelijk aan het bruto binnenlands product, maar het BBP tegen marktprijzen kan niet restloos worden uitgesplitst naar bedrijfsklassen aangezien de btw en de belastingen en subsidies op invoer niet aan bedrijfsklassen worden toegerekend. Daarom is er een kleine afwijking tussen de groei van het BBP en dat van de TGW.

stofwinning, Nutsbedrijven) hebben alle een ontwikkeling doorgemaakt die (wat) beter was dan het landelijk gemiddelde. Tezamen besloegen deze sectoren in 1995 bijna 30% van de economie in Arnhem/Nijmegen. In alle overige sectoren – ruim 70% van de economie – is de ontwikkeling duidelijk achtergebleven bij Nederland. Vooral de industriële ontwikkeling heeft een stempel gedrukt op de totale economische groei. In 1995 bestond een groter deel van de regionale economie uit industrie (20,2% vs. 17,5% in NL), maar in de jaren daarna boerde de sector in Arnhem/Nijmegen achteruit (-3%) terwijl de Nederlandse industrie een groei van 31 % realiseerde. Het grootste groeiverschil trad echter op in de relatief kleine sector Informatie en communicatie die in Nederland verdrievoudigde en in Arnhem/Nijmegen ‘slechts’ verdubbelde. Bij alle andere nog niet genoemde sectoren belooft de groeiachterstand 10- tot 20%.

Tabel 20. Economische structuur 1995 (totale toegevoegde waarde per regio = 100%) en de groei (in volumemutaties) van de toegevoegde waarde in de periode 1996-2013, gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

sbi	Sectoren	economische structuur in het uitgangsjaar 1995		groei toegevoegde waarde 1996-2013	
		A/N	NL	A/N	NL
A	Landbouw, bosbouw en visserij	1,5	3,4	19	16
B	Delfstoffenwinning	0,1	2,4	-9	-13
C	Industrie	19,1	17,2	-3	31
DE	Nutsbedrijven	3,8	2,1	93	35
F	Bouwnijverheid	4,8	5,3	-18	-7
G-I	Handel, vervoer en horeca	15,7	19,6	44	56
J	Informatie en communicatie	2,5	3,2	104	200
K	Financiële dienstverlening	7,2	6,9	49	71
L	Verhuur en handel van onroerend goed	7,5	7,1	17	27
M-N	Zakelijke dienstverlening	11,3	11,0	37	54
O-Q	Overheid en zorg	23,5	19,5	43	40
R-U	Cultuur, recreatie, overige diensten	3,2	2,3	9	27
A-U	Alle economische activiteiten	100%	100%	31	43

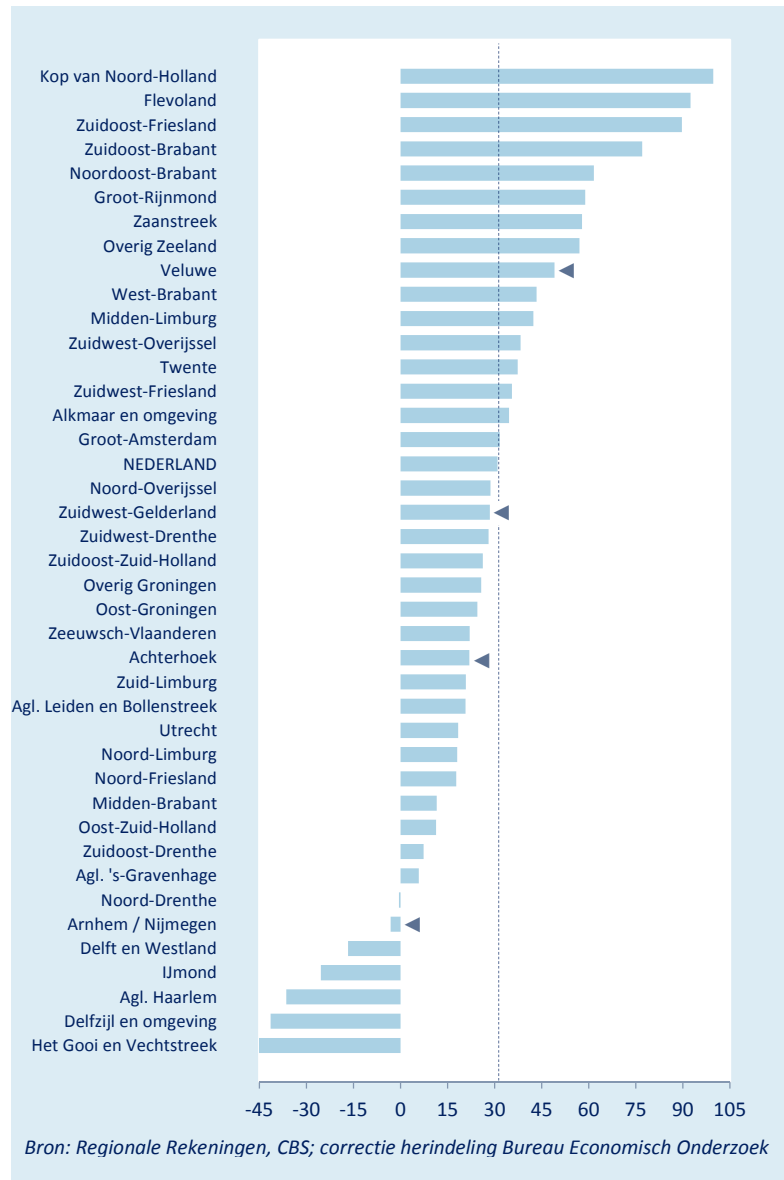
Bron: Regionale Rekeningen CBS; Correctie gemeentelijk-herindeling en bewerking: Bureau Economisch Onderzoek, provincie Gelderland

industrie

Niet alleen ten opzichte van gemiddeld Nederland is de industriële toegevoegde waarde sterk achtergebleven, maar ook ten opzichte van de meeste andere regio's was de ontwikkeling opvallend negatief. Slechts vijf van de 40 regio's kenden per saldo eveneens een daling, zij het dat deze veel groter was dan in Arnhem/Nijmegen. Wat verder op-

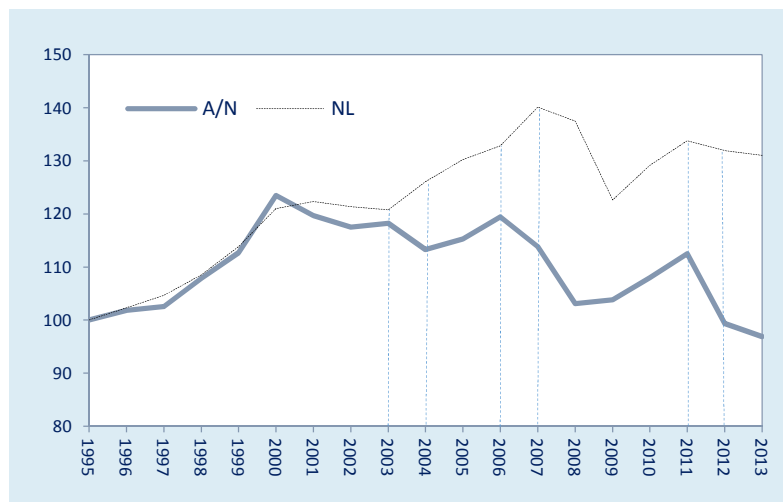
valt is de enorme verscheidenheid. Er zijn regio's waar de industriële toegevoegde waarde ongeveer halveerde, maar ook regio's waar zij verdubbelde.

Figuur 21. Volumegroei van de industriële toegevoegde waarde (in %) in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

In de totale periode 1996-2013 belooft het ontwikkelingsverschil van de industrie in Arnhem/Nijmegen 34% (-3% in A/N vs. +31% in NL, zie tabel 20). Afgezet tegen Nederland laat het verloop in de tijd een paar opmerkelijke momenten zien:

Figuur 22. Volumegroei van de industriële toegevoegde waarde (indexcijfers 1995=100), Nederland en COROP-gebied Arnhem/Nijmegen, gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

Bron Regionale Rekeningen, CBS; correctie gemeentelijke herindeling: Bureau Economisch Onderzoek, provincie Gelderland

Het leeuwendeel van het verschil is ontstaan in slechts drie jaren. Deze jaren laten een ontwikkelingsverschil met Nederland zien van 29,1%, waarmee het grootste deel van de afwijkende ontwikkeling (-34% voor de gehele periode 1996-2013) is geadresseerd.

Procentuele jaarmutatatie industriële toegevoegde waarde

	A/N	NL	ontwikkelingsverschil A/N
2004	-4,2	4,4	-8,6
2007	-4,7	5,5	-10,2
2012	<u>-11,7</u>	<u>-1,4</u>	<u>-10,3</u>
	-20,6	8,5	-29,1

Bron: figuur 22

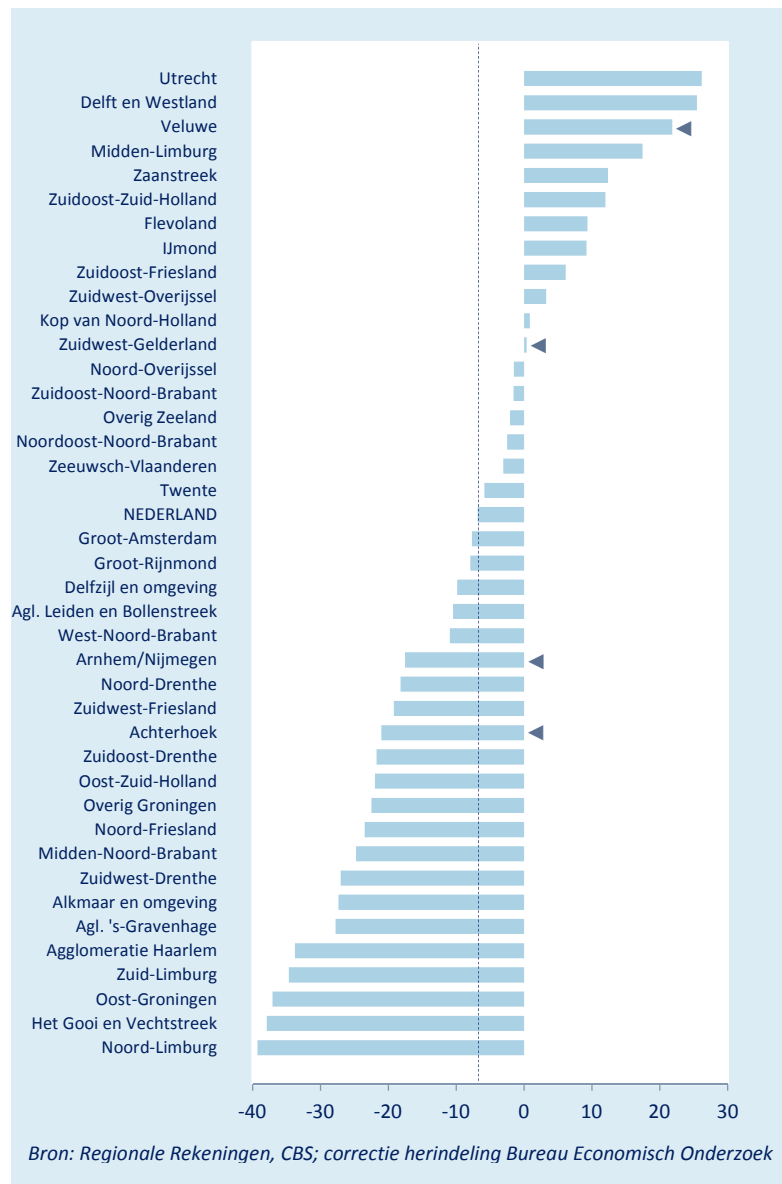
De achterblijvende industriële groei lijkt dus niet zo zeer een trendmatig, structureel verschijnsel te zijn, maar is voornamelijk terug te voeren op drie incidentele jaren. Wanneer de inductie in Arnhem/Nijmegen zich in die jaren in hetzelfde tempo zou hebben ontwikkeld als de Nederlandse, dan zou daarmee de totale industriële groei 1996-2013 nagenoeg op het Nederlands gemiddelde zijn uitgekomen.

bouwnijverheid

In ruim 2/3 van alle Nederlandse regio's beleefde de bouwsector in de periode 1996-2013 per saldo een negatieve productie-ontwikkeling. Arnhem/Nijmegen vertoefde in de regionale rangorde net in de onderste

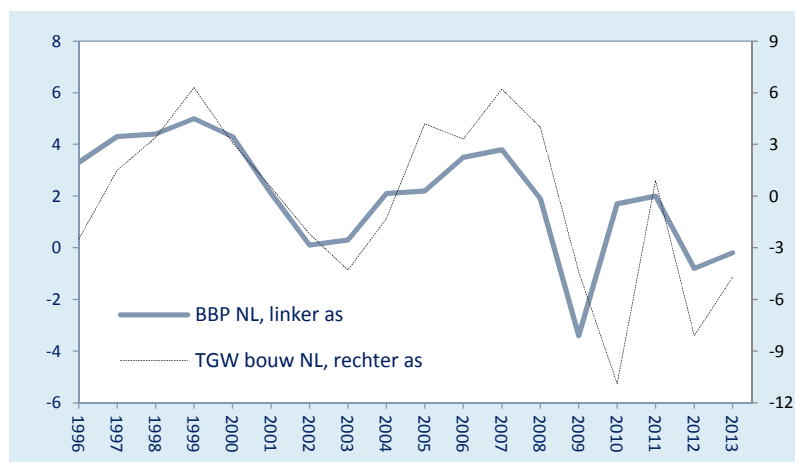
helft en maakt deel uit van de grote groep regio's waar de ontwikkeling onder het Nederlands gemiddelde is gezakt.

Figuur 23. Volumegroei (in %) van de toegevoegde waarde in de bouw in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

De bouwnijverheid is een van de meest conjunctuurgevoelige sectoren van de economie. De bouwproductie reageert heftig op de algemene economische groei. Zo leidde de krimp van het Nederlandse BBP in 2009 een jaar later tot een daling in de bouw van bijna 11%.

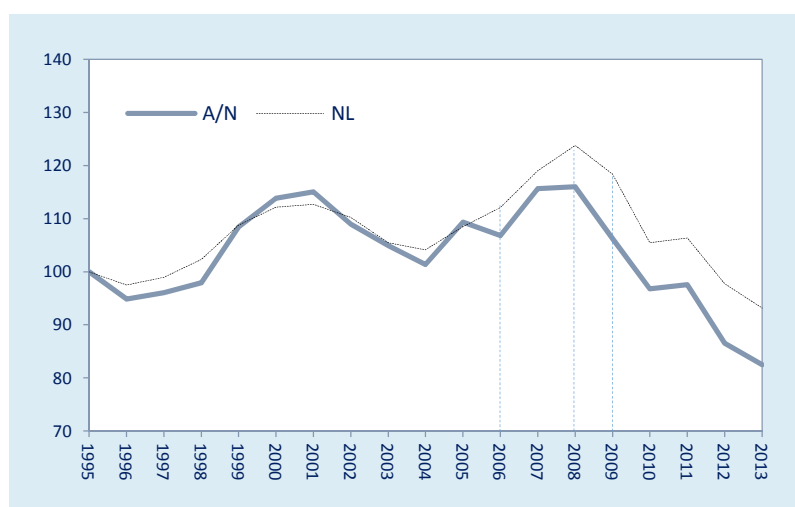
Figuur 24. Volumegroei (in %) van de toegevoegde waarde in de bouw en van het BBP, Nederland, 1996-2013

Bron Nationale Rekeningen, CBS

Wanneer de ontwikkeling in Arnhem/Nijmegen in de tijd wordt afgezet tegen de Nederlandse, dan blijkt dat de groeiachterstand die na 2005 zichtbaar is, voornamelijk is ontstaan in slechts drie jaren: 2006, 2008 en 2009. In de periode van hoogconjunctuur was de groei lager, is het eerste recessiejaar van de Kredietcrisis was de terugval groter. Wanneer de bouw in Arnhem/Nijmegen zich in die jaren in hetzelfde tempo zou hebben ontwikkeld als de Nederlandse, dan zou daarmee de groei over de gehele periode 1996-2013 bezien, ongeveer op het Nederlands gemiddelde zijn uitgekomen. Ook hier geldt dus dat de achterblijvende groei niet zo zeer een trendmatig, structureel verschijnsel lijkt te zijn, maar is terug te voeren op drie incidentele jaren.

Figuur 25. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de bouw (indexcijfers 1995=100), gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

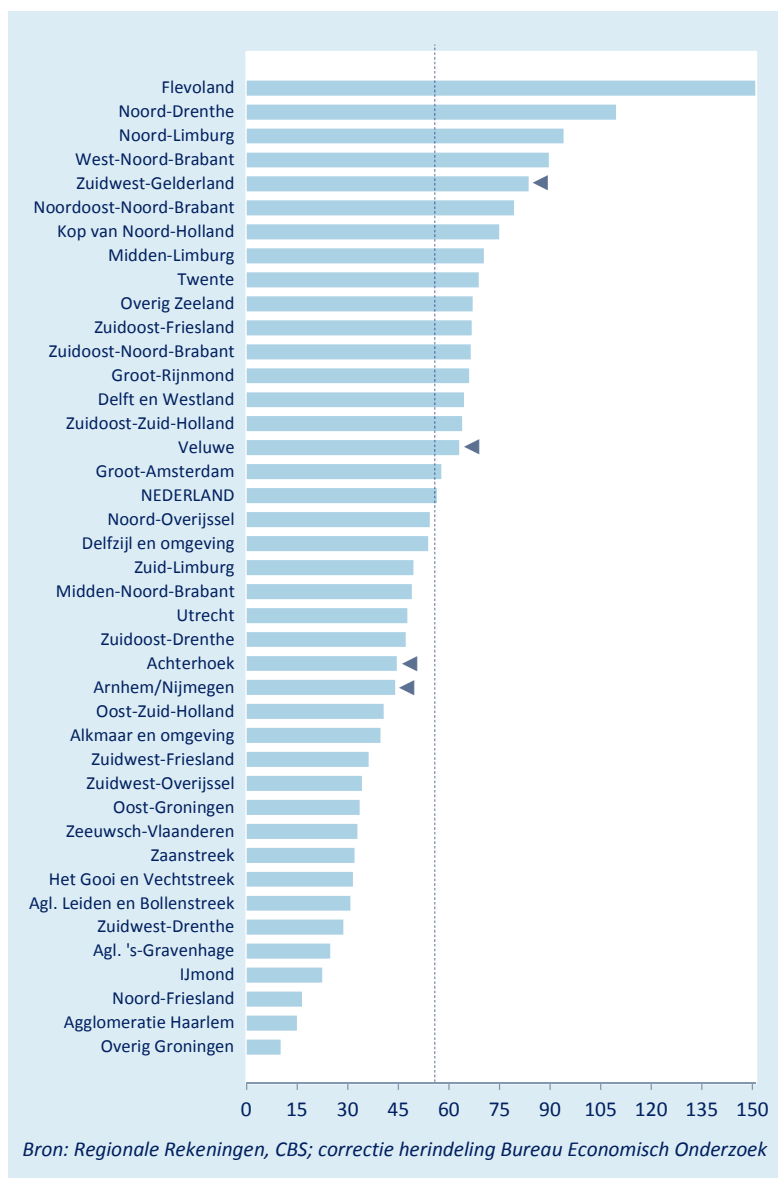

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek

handel, vervoer en horeca

De derde en relatief grote economische activiteit (16% van het BBP) waar de ontwikkeling in Arnhem/Nijmegen substantieel is achter gebleven, is de gecombineerde sector Handel, vervoer en horeca (een volumegroei van 44% in A/N vs. 56% in NL, zie tabel 20).

Figuur 26. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de gecombineerde sector Handel, vervoer en horeca (in %) in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

Ook in deze gecombineerde sector zijn de regionale ontwikkelingsverschillen in Nederland groot en staat Arnhem/Nijmegen laag in de rang-

orde, zij het dat de verschillen minder pregnant zijn dan bij de industrie. Om de groeiverschillen te kunnen duiden is een verdere uitsplitsing naar sector gewenst, maar deze differentiatie is in termen van volumegroei niet beschikbaar. Wel is de nominale¹² ontwikkeling van de onderliggende sectoren bekend en aan de hand daarvan kan toch een nadere analyse plaatsvinden. Zo kan in de eerste plaats worden vastgesteld dat de sectorsamenstelling regionaal en landelijk vrijwel hetzelfde is, daar kan het ontwikkelingsverschil dus niet uit verklaard worden:

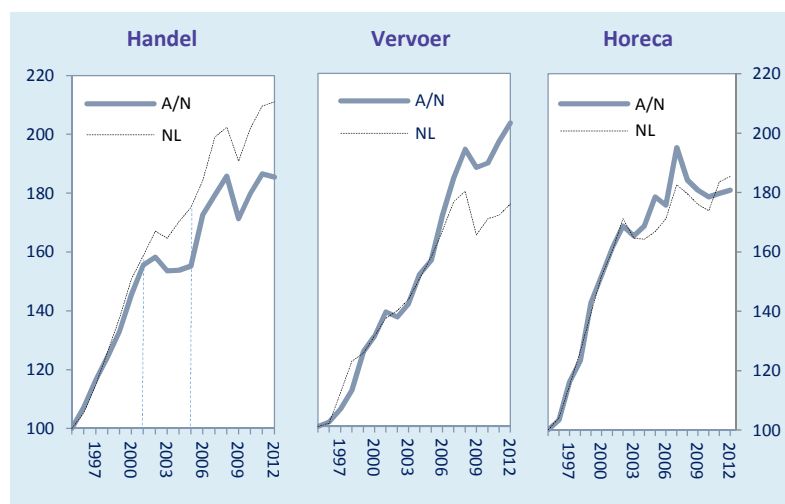
Structuur van de gecombineerde sector Handel, vervoer en horeca (totaal toegevoegde waarde 2012=100%)

	Arnhem/Nijmegen	Nederland
Handel	68	68
Vervoer	23	24
Horeca	<u>9</u>	<u>8</u>
	100%	100%

Bron: Regionale Rekeningen, CBS

Ruim tweederde deel van de gecombineerde sector bestaat uit handel en in dit dominante onderdeel is ook het negatieve ontwikkelingsverschil van Arnhem/Nijmegen ontstaan.

Figuur 27. Nominale groei van de toegevoegde waarde in de periode 1996-2012, indexcijfers 1995=100, COROP Arnhem/Nijmegen en NL

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek

In de Horeca – het kleinste onderdeel van de gecombineerde sector – is de ontwikkeling nagenoeg volgens het Nederlandse patroon verlo-

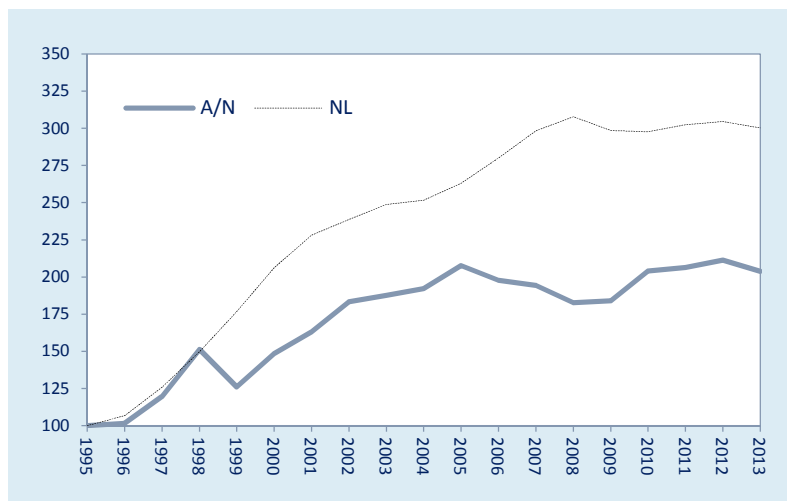
¹² De ontwikkeling van de toegevoegdewaarde uitgedrukt in geld, of wel het gesommeerde resultaat van volumegroei en prijsstijgingen, voor de periode 1995-2012.

pen, de sector Vervoer – goed voor bijna een kwart – kende vanaf 2006 een significant sterkere expansie en heeft de crisisjaren beter doorstaan dan de Nederlandse sector. Dat de gecombineerde sector Handel, vervoer en horeca desondanks een mindere ontwikkeling heeft doorgemaakt komt dus volledig op het conto van de handel. Tot 2001 was het ontwikkelingsverschil met Nederland marginaal, in de daaropvolgende jaren 2002-2005 is de kloof ontstaan. Daarna leek het verschil weer te worden ingelopen maar in de crisisjaren is het gat juist groter geworden. Per saldo is de korte periode 2002-2005 bepalend geweest voor de ontstane groeiachterstand. Wanneer de sector Handel zich in die periode in hetzelfde tempo zou hebben ontwikkeld als de Nederlandse, dan zou daarmee de totale groei van de gecombineerde sector Handel, vervoer en horeca 1996-2013 op het Nederlands gemiddelde zijn uitgekomen.

**informatie en
communicatie**

De sector Informatie en communicatie is in bijna alle regio's een relatief kleine, maar zeer expansieve sector. Geografisch gezien is de sector sterk geconcentreerd in een drietal randstadregio's: Amsterdam, Utrecht en Den Haag. In deze drie regio's is bijna de helft van de totale Nederlandse sector gevestigd. Hoewel de toegevoegde waarde van de sector in Arnhem/Nijmegen in de periode 1996-2013 verdubbelde, staat de regio in de groeirangorde van de 40 Nederlandse regio's slechts op de 34^e plaats (zie figuur 29 op de volgende pagina). Deze lage klassering is vrijwel geheel bepaald door de ontwikkeling in 1999. Toen daalde de toegevoegde waarde in Arnhem/Nijmegen met 17%

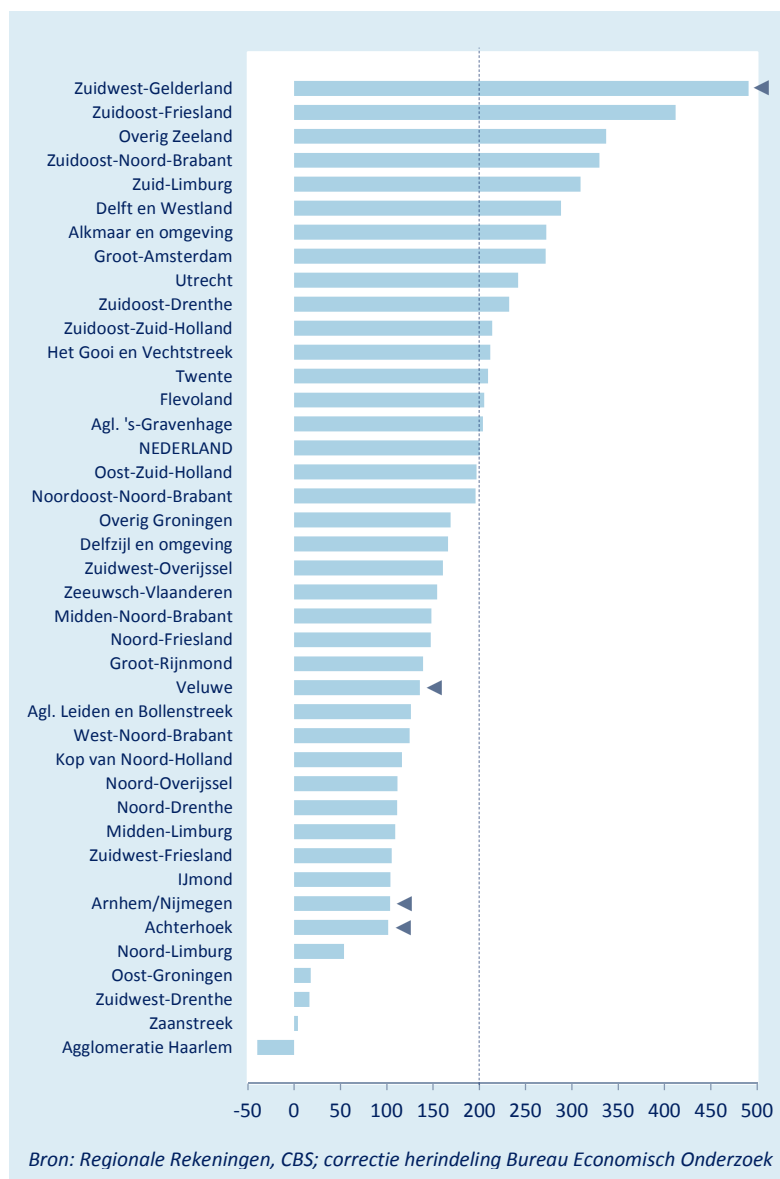
Figuur 28. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de Informatie en communicatiesector (indexcijfers 1995=100), gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek

terwijl de sector landelijk een groei kende van 18%. Door het effect van de 'samengestelde interest' is in deze expansieve sector het gat van 35% uiteindelijk uitgegroeid tot het drievoudige in 2013. Wanneer de groei in het uitzonderlijke jaar 1999 conform de landelijke toename was verlopen, dan zou de totale periodegroei 1996-2013 maar weinig onder het Nederlandse niveau zijn uitgekomen. In de regionale rangorde zou dat dan de 18^e plaats hebben opgeleverd.

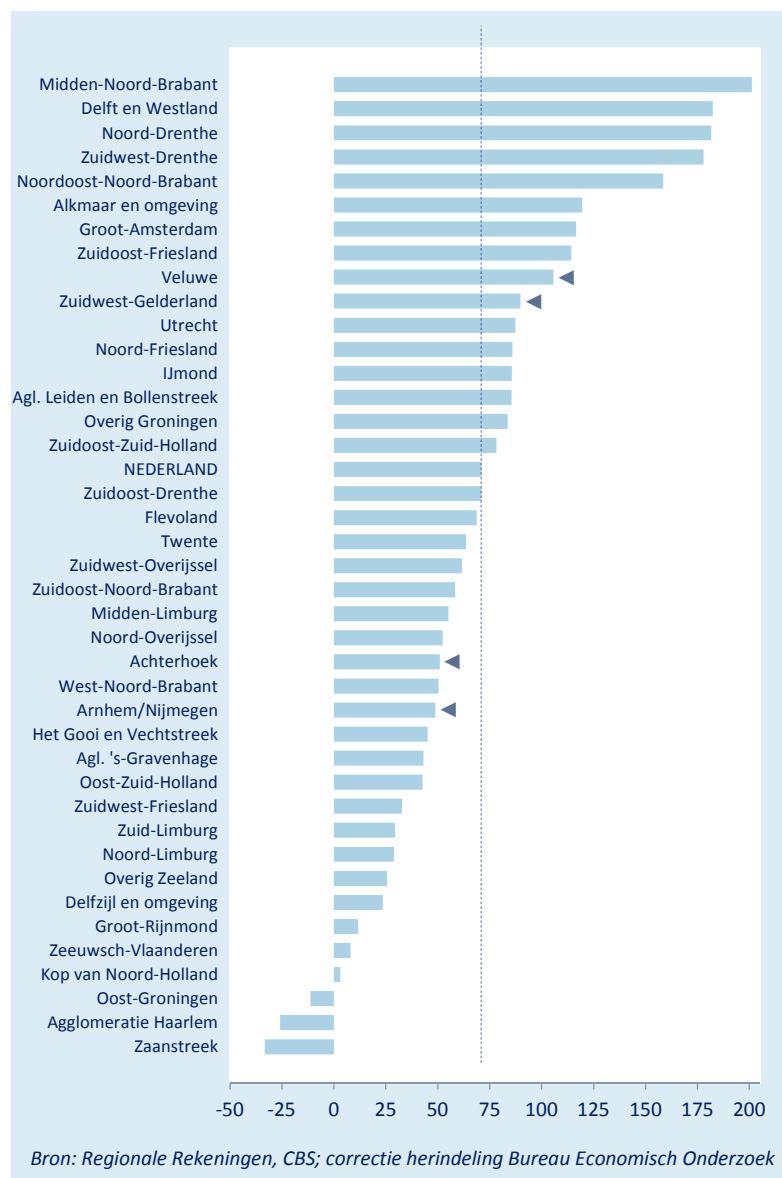
Figuur 29. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Informatie en communicatie (in %) in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

**financiële
dienstverlening**

De groei van de toegevoegde waarde in de Financiële dienstverlening is in Arnhem/Nijmegen ongeveer een derde onder het Nederlands gemiddelde gebleven. In de rangorde van de regio's staat Arnhem/Nijmegen dan ook in de onderste helft.

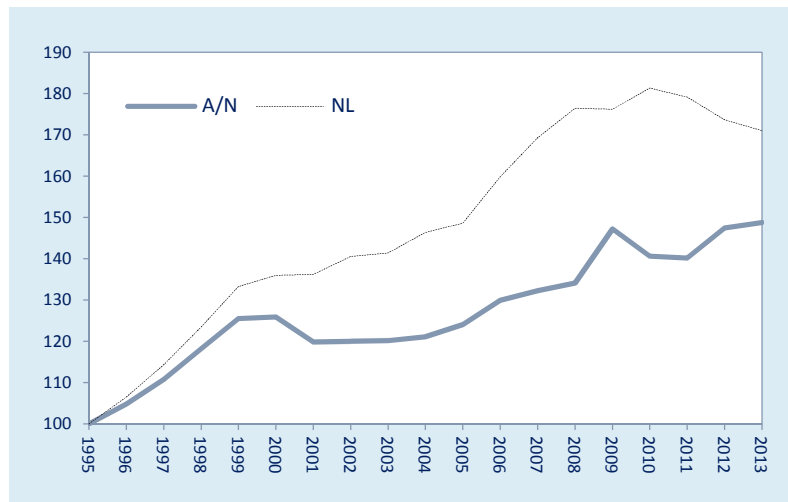
Figuur 30. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Financiële dienstverlening (in %) in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

De Financiële dienstverlening heeft een hectische en bewogen ontwikkeling achter de rug. Na de Informatie en communicatiesector was er

in Nederland geen sector waar de toegevoegde waarde zo snel toenam, tot de Kredietcrisis een einde maakte aan de expansie.

Figuur 31. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Financiële dienstverlening (indexcijfers 1995=100), gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek

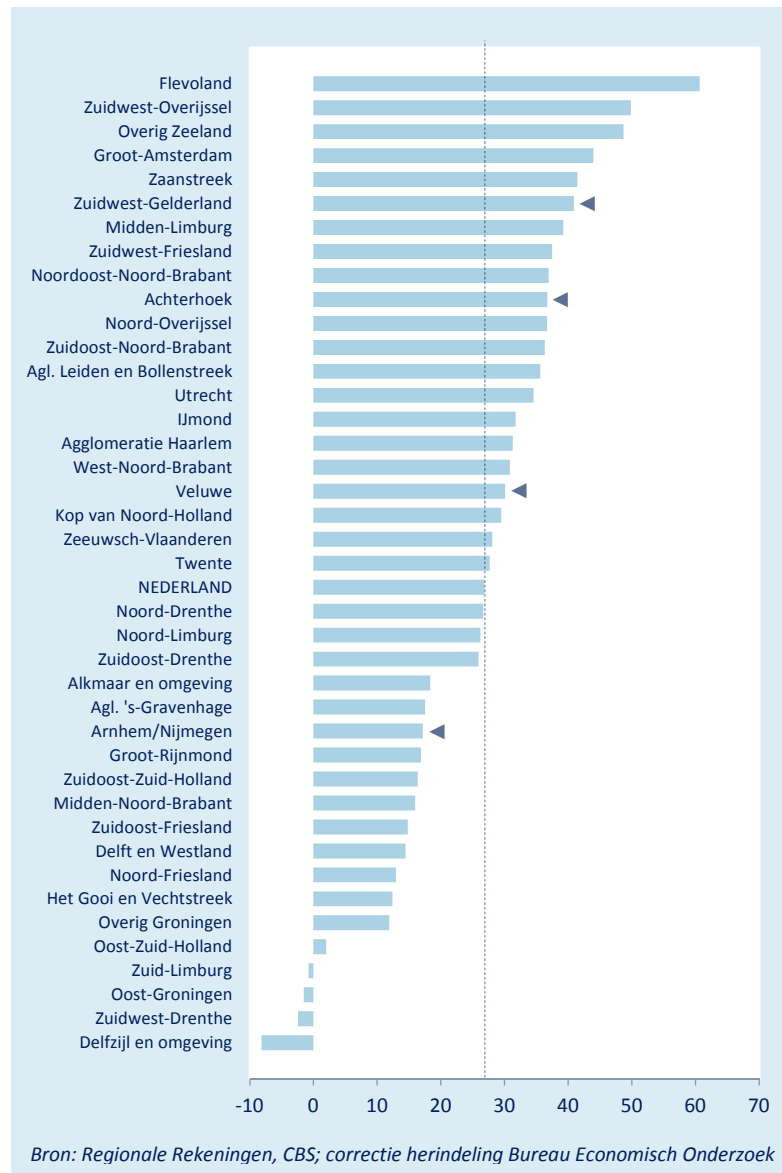
Arnhem/Nijmegen laat een structureel van Nederland afwijkende ontwikkeling zien. Meer dan de helft van de regionale sector is in de gemeente Arnhem gevestigd waardoor de Arnhemse ontwikkelingen bepalend zijn geweest voor het regiobeeld. De aanwezigheid van een Girohoofdkantoor in Arnhem speelt daarbij een belangrijke rol. Op het hoogtepunt eind jaren tachtig werkten in deze landelijke verwerkingscentrale bijna 3.000 mensen, maar door de automatisering – en later de digitalisering - van het girale betalingsverkeer, daalde het aantal banen in de daaropvolgende jaren trendmatig tot de Postbank in 2009 fuseert met de INGB-Bank en de Girocentrale in Arnhem werd gesloten. Deze specifieke omstandigheden hadden in de beschouwde periode een drukkend effect op de totale sectorontwikkeling waardoor het groeitempo ver onder het landelijk gemiddelde is gebleven. Wel werden in 2009 een aantal ING-activiteiten in Arnhem geconcentreerd waardoor de sector dat jaar een groei-impuls kreeg. Intussen zijn de meeste bedrijfsonderdelen al weer verplaatst naar andere regio's in Nederland waardoor de werkgelegenheid verder is gedaald.

verhuur en handel van onroerend goed

De sector Verhuur en handel van onroerend goed is evenwichtig gespreid over Nederland en droeg in 2012 in bijna alle regio's 5- à 6% bij aan het BBP. Niettemin vertoonde de economische groei sinds 1996

een grote regionale differentiatie. Opnieuw valt de relatief lage klassering van Arnhem/Nijmegen op

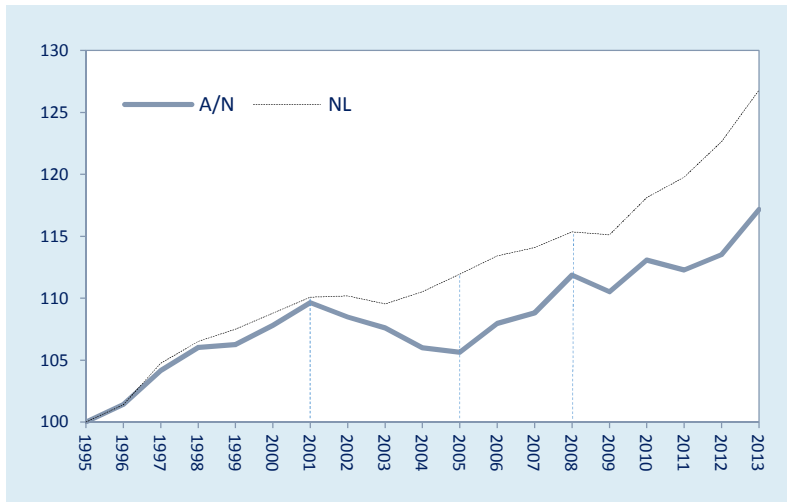
Figuur 32. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Verhuur en handel van onroerend goed (in %) in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

Tot 2001 verliep de ontwikkeling in Arnhem/Nijmegen conform het landelijke groeipatroon, in de jaren daarna lijkt de invloed van de economische conjunctuur op de regionale vastgoedsector dieper en lang-

duriger voelbaar dan in Nederland. De groeiachterstand in Arnhem/Nijmegen van ongeveer 10% is opgelopen in de twee periodes van laagconjunctuur (Internetcrisis van 2002 e.v. en de Kredietcrisis van 2009) terwijl het gat in de periode van hoogconjunctuur juist afnam. Dit duidt er op dat de sector in Arnhem/Nijmegen meer nog dan gemiddeld conjunctuurgevoelig is.

Figuur 33. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Verhuur en handel van onroerend goed (indexcijfers 1995=100), gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

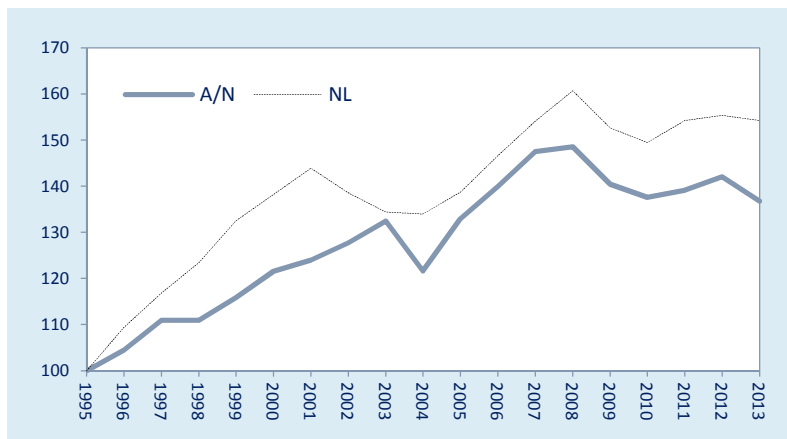

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek

Zakelijke dienstverlening

De sector Zakelijke dienstverlening in bijna alle regio's een relatief grote, snel groeiende maar ook conjunctuurgevoelige activiteit. In Arnhem/Nijmegen was de sector in 2013 – net zoals in Nederland - goed voor ongeveer 13% van het BBP. In de periodes van economische voor-

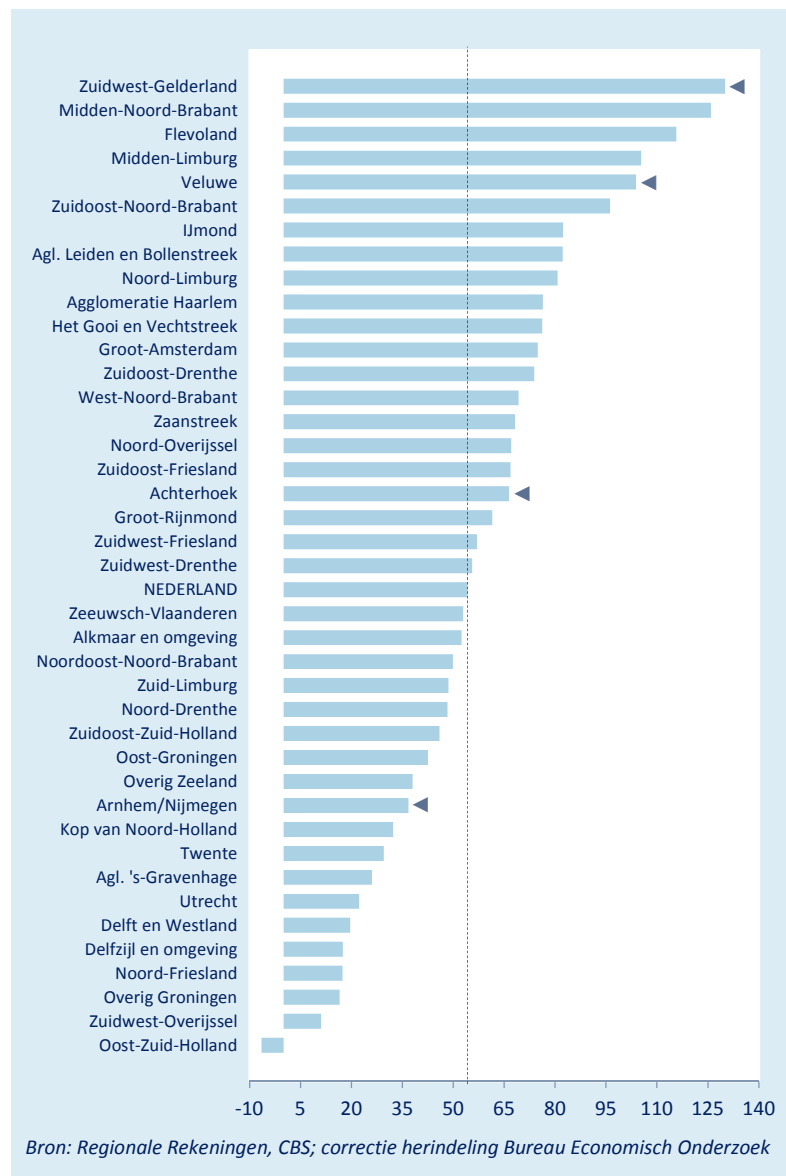
Figuur 34. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de Zakelijke dienstverlening (indexcijfers 1995=100), gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek

spoed (1995-2001 en 2005-2008) is de Nederlandse productie sterk toegenomen, maar ten tijde van de Internetcrisis en de Kredietcrisis nam de vraag naar zakelijke diensten weer af.

Figuur 35. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Zakelijke dienstverlening (in %) in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

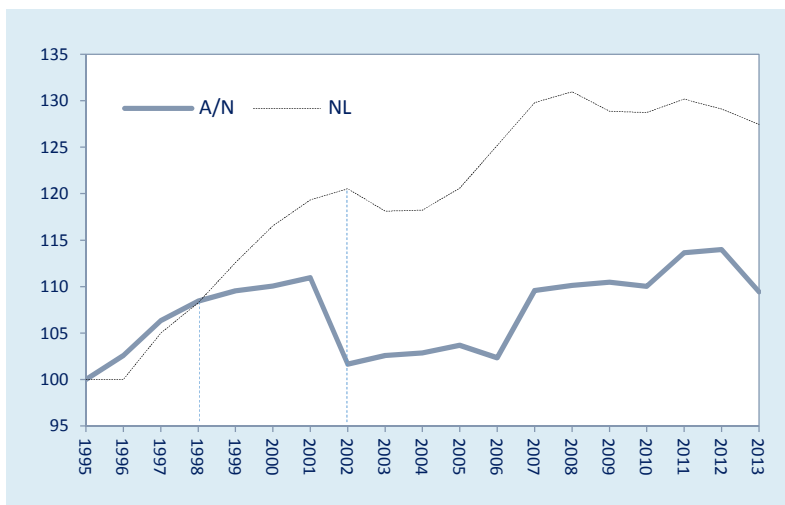
De regionale verschillen in Nederland zijn bijzonder groot en moeilijk te duiden. Zowel (groot)stedelijke als landelijke regio's komen voor in de top en aan de onderkant van de regionale rangorde. Arnhem/Nijmegen

staat slechts op de 30^e plaats, maar de nog meer verstedelijkte agglomeratie 's Gravenhage staat nog lager. In de tijd gezien vertoonde de ontwikkeling in Arnhem/Nijmegen een groot aantal jaren hetzelfde ontwikkelingspatroon als Nederland, maar een paar atypische jaren hebben er per saldo toe geleid dat de periodegroei 1996-2013 achter is gebleven. Deze achterstand is herleidbaar tot de ontwikkeling in slechts een of twee jaar. Wanneer bijvoorbeeld de groei in 1996 en 1998 of in 2004 conform de landelijke ontwikkeling was verlopen, dan zou de totale periodegroei en de plaats in de regionale rangorde vrijwel gemiddeld zijn geweest.

Cultuur, recreatie en overige dienstverlening

Deze relatief kleine en conjunctuurgevoelige sector draagt gemiddeld over alle Nederlandse regio's 3% bij aan het BBP. Ook in Arnhem/Nijmegen is dat het geval. In Nederland bedroeg de economische groei in deze sector 27%, Arnhem/Nijmegen kwam niet verder dan 9% en staat daarmee laag in de regionale rangorde.

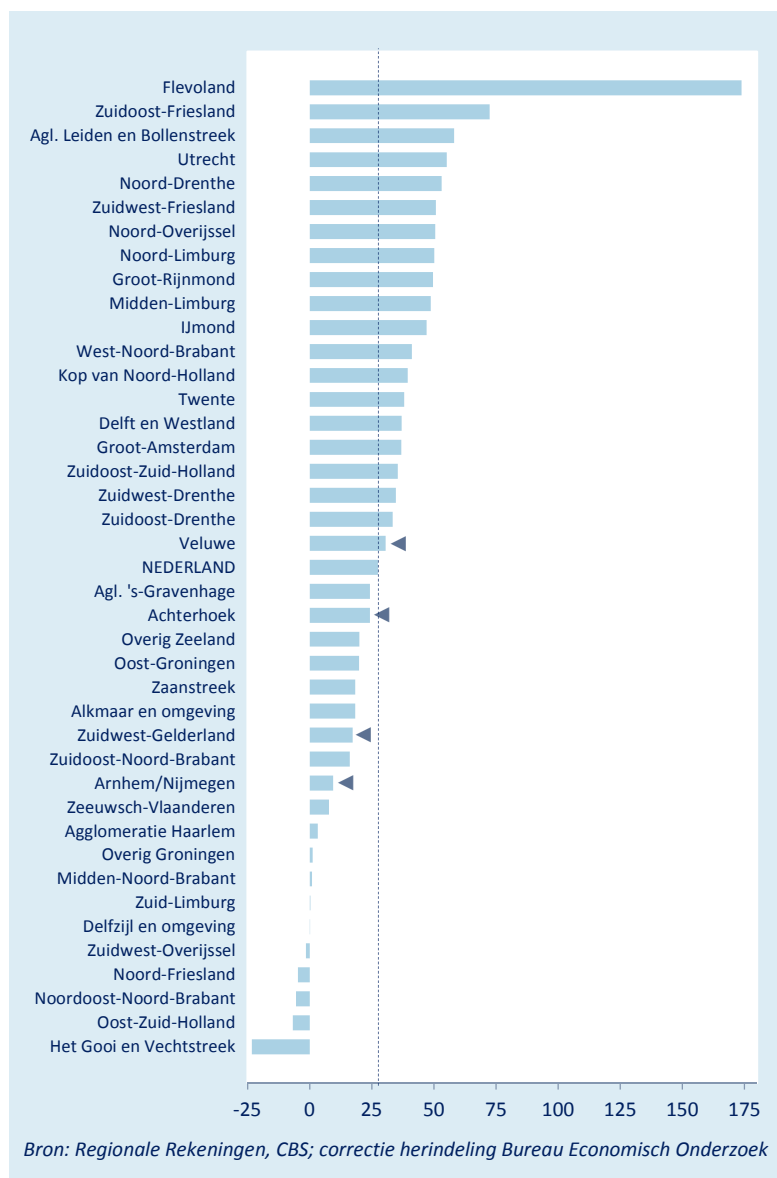
Figuur 36. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Cultuur, recreatie en overige dienstverlening (indexcijfers 1995=100), gecorrigeerd voor gemeentelijke herindeling

Bron: Regionale Rekeningen, CBS; correctie herindeling Bureau Economisch Onderzoek

De groeiachterstand is ontstaan in de periode 1999-2002, daarna is de afstand tussen Nederland en Arnhem/Nijmegen niet wezenlijk meer veranderd. Ook voor deze sector geldt dus dat er geen sprake is van een structureel ontwikkelingsverschil, maar dat de kloof ontstaan is in een korte periode en derhalve een incidenteel karakter draagt.

Figuur 37. Volumegroei van de toegevoegde waarde in de sector Cultuur, recreatie en overige dienstverlening (in %) in de periode 1996-2013, Nederland en de 40 COROP-gebieden, gecorrigeerd voor de gemeentelijke herindeling in Gelderland

Bijlage

Gemeentelijke samenstelling Gelderse COROP-gebieden 2016

Veluwe

Apeldoorn
Barneveld
Ede
Elburg
Epe
Ermelo
Harderwijk
Hatterm
Heerde
Nijkerk
Nunspeet
Oldebroek
Putten
Scherpenzeel
Voorst
Wageningen

Achterhoek

Aalten
Berkelland
Bronckhorst
Brummen
Doetinchem
Lochem
Montferland
Oost Gelre
Oude IJsselstreek
Winterswijk
Zutphen

Arnhem/Nijmegen

Arnhem
Berg en Dal
Beuningen
Doesburg
Druten
Duiven
Heumen
Lingewaard
Nijmegen
Overbetuwe
Renkum
Rheden
Rijnwaarden
Rozendaal
Westervoort
Wijchen
Zevenaar

Zuidwest-Gelderland

Buren
Culemborg
Geldermalsen
Lingewaal
Maasdriel
Neder-Betuwe
Neerijnen
Tiel
West Maas en Waal
Zaltbommel

Provincie Gelderland

Markt 11

Postbus 9090

6800 CX Arnhem

T (026) 359 90 00

www.gelderland.nl

Provincie Gelderland, dichterbij dan je denkt